

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

 О. А. Політова

« 13 » травня 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА

на тему:

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ

випускниці першого (бакалаврського) рівня освіти

Виконала:

студентка IV курсу, групи ІБАСб-1-22-4.0д

Костюченко Іванна Василівна

(прізвище, ім'я та по батькові)

Науковий керівник:

Доц. кафедри, кандидат іст. наук

(науковий ступінь, вчене звання)

Стамбол Ігор Іванович

(прізвище, ім'я та по батькові)

Цим підписом
свідчу, що поданий
на захист рукопис
та електронний
документ є ідентичні

10.06.2026

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. ІННОВАЦІЇ В АРХІВНІЙ СПРАВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ	7
1.1. Теоретичні засади дослідження інновацій в архівній справі	7
1.2. Особливості функціонування Центральних державних архівів України	15
Висновки до I розділу	20
РОЗДІЛ II. СВІТОВИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙ І УКРАЇНСЬКІ АРХІВИ	23
2.1. Тенденції інноваційних проєктів в архівній справі	23
2.2. Світовий досвід впровадження інновацій в центральних архівних установах	29
2.3. Напрями інноваційних проєктів Державної архівної служби України	36
Висновки до II розділу	43
РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ЦЕНТРАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ України	46
3.1. Проєкт «е-Архів» як інновація у цифровій модернізації архівної системи України	46
3.2. Бар'єри впровадження інноваційних проєктів у Центральних державних архівах України	50
3.3. Перспективні кейси для інновацій у Центральних державних архівах України	55
Висновки до III розділу	64
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та трансформації інформаційного суспільства архівна галузь України переживає період кардинальних змін. Державні архіви, що традиційно виконували функції збереження історичної пам'яті та документальної спадщини, сьогодні постають перед необхідністю модернізації своєї діяльності через впровадження інноваційних підходів та технологій. Цифровізація архівних фондів, створення електронних баз даних, розвиток віртуальних читальних залів та онлайн-сервісів є не лише відповіддю на виклики сучасності, а й стратегічним напрямом забезпечення доступності архівної інформації для широкого кола користувачів.

Особливої актуальності питання інноваційного розвитку архівної сфери набуває в контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності гармонізації вітчизняних стандартів з європейськими практиками управління документальною спадщиною. Державна архівна служба України активно реалізує низку проєктів, спрямованих на цифрову трансформацію галузі, що відповідає вимогам Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України та Стратегії реформування архівної справи. Водночас воєнна агресія Росії проти України актуалізувала питання збереження національної документальної спадщини, що спонукає до пошуку нових інноваційних рішень у сфері захисту, дублювання та відновлення архівних фондів.

Інноваційні проєкти Центральних державних архівів охоплюють широкий спектр напрямів: від оцифрування документів та створення електронних архівів до використання штучного інтелекту для автоматизованого опрацювання текстів, від розробки мобільних застосунків для доступу до архівної інформації до створення віртуальних виставок та інтерактивних освітніх платформ. Особливе місце серед цих ініціатив посідає проєкт «e-Архів», покликаний здійснити комплексну цифрову модернізацію архівної системи України. Дослідження цих проєктів дозволяє оцінити

ефективність запроваджуваних інновацій, виявити проблеми та перспективи розвитку архівної галузі в цифрову епоху.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, зокрема у сфері інформаційних технологій та інформаційної безпеки. Робота узгоджується з Державною цільовою науково-технічною програмою впровадження в Україні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, Концепцією розвитку електронного урядування в Україні, а також із стратегічними документами Державної архівної служби України щодо модернізації архівної галузі. Тема дослідження корелює з науковими напрямами, що розробляються провідними науково-дослідними установами у сфері архівознавства, документознавства та інформаційних технологій.

Мета дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз інноваційних проєктів Центральних державних архівів України, визначення їх ролі у цифровій трансформації архівної галузі та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності впровадження інновацій у архівну справу.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити теоретичні засади інновацій в архівній справі та особливості функціонування Центральних державних архівів України;
- проаналізувати світові тенденції інноваційних проєктів в архівній справі та досвід їх впровадження у центральних архівних установах;
- охарактеризувати напрями інноваційних проєктів Державної архівної служби України;
- дослідити проєкт «е-Архів» як ключову інновацію цифрової модернізації архівної системи України;
- виявити бар'єри впровадження інноваційних проєктів у Центральних державних архівах України;
- визначити перспективні кейси для розвитку інноваційної діяльності центральних державних архівів.

Об’єкт дослідження – Центральні державні архіви України у контексті цифрової трансформації архівної галузі.

Предмет дослідження – інноваційні проекти Центральних державних архівів України, їх зміст, особливості реалізації та вплив на розвиток архівної справи.

Методи дослідження. У процесі роботи застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Використано системний метод для комплексного аналізу інноваційних проектів як цілісної системи взаємопов’язаних елементів. Структурно-функціональний аналіз застосовано для виявлення структури та функцій окремих проектів у системі діяльності центральних державних архівів. Порівняльний метод використано для зіставлення вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження інновацій у архівну справу. Метод кейс-аналізу застосовано для детального дослідження проекту «е-Архів» та інших перспективних інноваційних ініціатив. Статистичний метод застосовано для обробки кількісних показників реалізації інноваційних проектів. Емпіричні методи, зокрема аналіз документів, спостереження та моніторинг веб-ресурсів архівних установ, дозволили зібрати фактичний матеріал для дослідження. Метод експертних оцінок використано для визначення ефективності та перспективності окремих інноваційних рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- вперше здійснено комплексний аналіз інноваційних проектів Центральних державних архівів України у контексті цифрової трансформації архівної галузі з урахуванням сучасних викликів та перспектив розвитку;
- узагальнено світовий досвід впровадження інновацій у центральних архівних установах та визначено можливості його адаптації до українських реалій;
- здійснено комплексне дослідження проекту «е-Архів» як ключової інновації цифрової модернізації архівної системи України;

- виявлено специфічні бар'єри впровадження інноваційних проєктів у діяльність Центральних державних архівів України, обумовлені технологічними, організаційними, фінансовими та правовими чинниками;
- обґрунтовано перспективні кейси для розвитку інноваційної діяльності центральних державних архівів з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей архівної справи;
- розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності реалізації інноваційних проєктів у Центральних державних архівах України.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані Державною архівною службою України та центральними державними архівними установами для планування та реалізації інноваційних проєктів, удосконалення стратегії цифрової трансформації архівної галузі, розробки методичних рекомендацій з впровадження інноваційних технологій у архівну справу.

Аналіз проєкту «е-Архів» може стати основою для вдосконалення його реалізації та масштабування на інші архівні установи. Виявлені бар'єри впровадження інновацій дозволяють розробити механізми їх подолання.

Матеріали роботи можуть застосовуватися у навчальному процесі при викладанні дисциплін архівознавчого, документознавчого та інформаційно-технологічного циклів у вищих навчальних закладах.

Практичні рекомендації, сформульовані у дослідженні, можуть стати основою для розробки програм модернізації архівних установ та підвищення доступності архівної інформації для громадян.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлено в науковій статті: Костюченко І.В. «Проєкт «е-Архів» як інновація процесу цифровізації архівної системи України». *Молодий дослідник*. 2025. № 7. С. 249–254.

Результати дослідження також було апробовано на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих

учених «Бібліотека, книга та медіа в сучасній культурі» (27 листопада 2025 року).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи розташований на 69 сторінках. Список використаних джерел налічує 136 найменувань.

РОЗДІЛ I. ІННОВАЦІЇ В АРХІВНІЙ СПРАВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ

1.1. Теоретичні засади дослідження інновацій в архівній справі

У сучасному інформаційному суспільстві архівна справа як складова культурної та історичної спадщини стикається з викликами, пов'язаними з швидким розвитком технологій та змінами в суспільних потребах. Дослідження інноваційних проєктів у державних архівах України потребує чіткого теоретико-методологічного обґрунтування, що базується на міждисциплінарному підході та синтезі концепцій архівознавства, інформаційних технологій, теорії інновацій та управління знаннями.

Термін «інновація» походить від латинського «innovatio» (оновлення, зміна) і в загальному розумінні означає нововведення, що забезпечує якісне зростання ефективності процесів або продуктів. Теорія інновацій сформувалася в ХХ столітті завдяки працям австрійського економіста Й. Шумпетера, який трактував інновації як «творче руйнування» -- процес, що руйнує старі структури для створення нових. Проте застосування цього поняття до архівної сфери потребує певної адаптації, оскільки архівні установи є переважно некомерційними організаціями з особливими суспільними функціями.

Український дослідник Г. Боряк [5] у своїх працях наголошує на необхідності розуміння інновацій в архівній справі як систематичних змін, спрямованих на модернізацію всіх напрямів архівної діяльності -- від комплектування та обліку до надання інформаційних послуг користувачам. Як зазначає науковець, інновації в архівах мають забезпечувати не лише технологічне оновлення, а й трансформацію організаційної культури та професійних компетенцій архівістів.

Через призму інформаційного підходу розглядає інновації в архівній справі Л. Дідух [20], підкреслюючи, що сучасний архів має трансформуватися з місця зберігання документів у активний центр інформаційних комунікацій. За

визначенням Ковальської Л. А., інноваційне проектування є «окремим напрямом дослідження та вагомим інструментом для підвищення ефективності і якості роботи з інформаційними ресурсами»[44]. Це визначення підкреслює не лише технологічний аспект, а й проектну діяльність, спрямовану на створення інноваційних продуктів. Т. Ємельянова [27] визначає інновації в архівній галузі як цілеспрямовану діяльність щодо створення, освоєння, використання та поширення нововведень, які забезпечують якісно новий рівень виконання архівами своїх функцій у сучасному інформаційному суспільстві.

У роботах Сукало А. інноваційні технології визначаються як «сучасні комп'ютерні засоби, що кардинально змінюють традиційні цикли опрацювання документних масивів архівних установ, виводячи архівну інформацію на новий рівень, де вона є ресурсом, інструментом та товаром одночасно» [87].

Історія інновацій в архівній справі відображає еволюцію від механізованих методів до цифрових технологій. У давні часи архіви базувалися на фізичних носіях (глиняні таблички, папірус), а в ХХ столітті з'явилися мікрофільми та перші комп'ютерні системи. Сучасна етапність включає перехід до оцифрування та хмарних технологій, що дозволяє захистити архівні матеріали від фізичного знищення та забезпечити їхню доступність для майбутніх поколінь.

В Україні процес розвитку архівної науки значно прискорився після здобуття незалежності. За Я. Калакурою, за останні 30 років архівна справа пройшла крізь такі важливі етапи, як демократизація, євроінтеграція та впровадження Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року, де ключову роль відіграють інноваційні підходи у протистоянні зовнішнім викликам[40]. Еволюція цього процесу простежується у формах: інформатизація (1990-ті), цифрова трансформація (2000-ті) та електронне архівознавство (з 2010-х років).

У період війни інновації в архівній галузі виконують надзвичайно важливу функцію – забезпечують захист від спроб викривлення історичної пам'яті, перетворюючи архівознавчі установи на не тільки технічні, але й ідеологічні засоби спротиву.

Вітчизняні дослідники пропонують різні підходи до класифікації інновацій в архівній справі. С. Кулешов[51] виділяє технологічні, організаційні та управлінські інновації. До технологічних він відносить впровадження нових технічних засобів та програмного забезпечення для оцифрування, зберігання та надання доступу до документів.

Організаційні інновації включають нові форми взаємодії з користувачами, створення мережових структур співпраці між архівами. Управлінські інновації стосуються запровадження нових методів планування, контролю та оцінювання діяльності архівних установ. Дослідники І. Матяш та Ю. Ковтанюк у спільній праці пропонують розрізняти продуктові та процесні інновації в архівах[58;47].

Продуктові інновації спрямовані на створення нових інформаційних продуктів та послуг - електронних баз даних, віртуальних виставок, освітніх програм, мобільних застосунків. Процесні інновації стосуються удосконалення технологій архівної обробки документів, методів описування та систематизації, способів забезпечення схоронності архівних матеріалів.

Н. Христова[95] розглядає інновації в архівній справі з точки зору їх радикальності, виділяючи революційні та еволюційні нововведення. Революційні інновації кардинально змінюють парадигму архівної діяльності, як це сталося з впровадженням цифрових технологій. Еволюційні інновації передбачають поступове удосконалення існуючих методів та технологій без докорінної зміни основних принципів роботи архівів.

Методологія дослідження інновацій в архівній справі базується на загальнонаукових принципах: детермінізмі, відображенні та єдності протилежностей. Теоретичні підходи до інновацій включають системний,

еволюційний та менеджерський. Системний підхід розглядає архів як відкриту систему, що взаємодіє з зовнішнім середовищем, де інновації є механізмом адаптації. Еволюційний підхід акцентує на поступовому розвитку від традиційних методів до цифрових. Менеджерський аспект фокусується на проєктному менеджменті, де інновації реалізуються через життєвий цикл проєкту: від ідеї до впровадження.

Системний підхід до аналізу інноваційної діяльності архівів застосовує у своїх дослідженнях О. Загорецька[29], розглядаючи архівну установу як складну відкриту систему. Дослідниця виділяє основні компоненти системи інноваційного розвитку архіву: стратегічне планування, ресурсне забезпечення, організаційна структура, кадровий потенціал, технологічна база та система моніторингу результатів. Особливу увагу авторка приділяє ролі інноваційної культури організації як ключового фактору успішності нововведень. В. Бездрабко розробила концепцію комунікаційної парадигми архівної справи, в рамках якої інновації розглядаються як інструмент трансформації архівів у активні вузли глобальної інформаційної мережі. За цією концепцією, сучасний архів має виконувати не лише традиційні функції збереження документальної спадщини, а й активно включатися в процеси створення, обміну та використання інформації в суспільстві[4]. Модель інноваційного циклу в архівній установі, яка включає п'ять основних етапів запропонувала Л. Приходько. Ця модель включає ініціювання (виявлення потреби в інновації та генерація ідей), планування (розробка концепції та плану реалізації), впровадження (безпосереднє запровадження нововведення), адаптація (пристосування персоналу та організаційних процесів до інновації) та інституціоналізація (закріплення інновації як стандартної практики) [74].

Сучасні дослідження стають дедалі цікавішими завдяки використанню широкого спектра методів, які охоплюють як аналітичні, так і практичні підходи. Серед них аналіз і синтез, структурний аналіз, опитування, контент-аналіз, спостереження та статистичні методи. На увагу заслуговує робота

Сукало А., де основним методом виступає анкетування[87]. Цей підхід дозволяє максимально оперативно та об'єктивно оцінювати різні етапи інформатизації. Такий вибір цілком виправданий у сучасному інформаційному світі, де важлива швидкість і точність збору даних.

Ще однією важливою складовою є методологія інноваційного проєктування. Тут на перший план виходять алгоритми діагностики, методи збору аналітичних даних та передові інструменти інтелектуалізації, серед яких штучний інтелект та нейронні мережі. Використання цих технологій дозволяє не лише підвищувати ефективність процесів, а й задає нові стандарти роботи в різних сферах.

Якщо поглянути на теоретичні моделі впровадження, вони диференціюються на два основні підходи: централізований (керування через державні механізми) і децентралізований (локальні проєкти). Наприклад, Загоруйко Д. С. [30] використовує нормативно-правовий підхід, орієнтуючись на законодавчу базу України, що включає Закон «Про Національний архівний фонд та архівні установи», а також міжнародні стандарти ISO 15489:2016. Таким чином, правове регулювання додає чіткості та організованості впровадженню новацій.

Що ж до соціально-комунікаційного підходу, його ключовою рисою залишається інтеграція з глобальними платформами, такими як Europeana. Це акцент на відкритості та співпраці у світовому масштабі, що сприяє поширенню знань і новітніх рішень на міжнародному рівні. У поєднанні всі ці підходи та методи створюють багатий інструментарій для досліджень і практичних впроваджень, що особливо актуально в умовах стрімкого розвитку технологій та інформаційних процесів.

Українські науковці виділяють комплекс чинників, що впливають на успішність реалізації інноваційних проєктів у державних архівах. Г. Папакін звертає увагу на критичну роль кадрового потенціалу, зазначаючи, що впровадження інновацій неможливе без наявності фахівців з відповідними

компетенціями в галузі інформаційних технологій, проєктного менеджменту та цифрового архівознавства[68]. Сукало А. підкреслює, що «головним чинником виведення установ на сучасний рівень інформатизаційних запроваджень залишається так званий «людський фактор» [87]. С. Зворський у своїх працях акцентує на значенні нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності архівів[36]. Він наголошує, що відсутність чіткої законодавчої бази щодо електронного документообігу, цифрових копій архівних документів та їх юридичного статусу створює суттєві перешкоди для масштабного впровадження цифрових технологій в архівній справі.

Досліджуючи фінансові аспекти інноваційної діяльності державних архівів, О. Ковтанюк підкреслює, що недостатність бюджетного фінансування є одним з головних гальмівних чинників модернізації архівної галузі[45]. Науковець пропонує диверсифікувати джерела фінансування інноваційних проєктів через залучення грантових коштів міжнародних організацій, державно-приватне партнерство та розвиток платних архівних послуг.

Домінуючою формою інновацій, що охоплює оцифрування фондів, автоматизацію каталогізації та онлайн-доступ є цифровізація. Т. Баранова розглядає цифровізацію архівів у контексті глобальних процесів формування цифрового суспільства та економіки знань[2]. Дослідниця визначає цифрову трансформацію архіву як комплексний процес, що охоплює не лише оцифрування документів, а й перебудову всіх архівних процесів на основі цифрових технологій -- від електронного комплектування до віртуального надання послуг користувачам.

За Загоруйко Д. С., «цифровізація набуває стратегічного значення, адже це єдиний спосіб убезпечити національну пам'ять від втрати» [30]. Технології включають OCR для розпізнавання тексту, хмарні сховища для резервного копіювання та мобільні платформи для доступу. Роль цифровізації полягає в розширенні доступу до інформаційної бази, забезпеченні об'єктивності та

відкритті ресурсів для аналізу. У контексті України це інтеграція з платформою «Дія» та створення цифрових хабів для захисту від воєнних загроз.

Концепцію електронного архіву як інноваційної моделі архівної установи, що функціонує переважно в цифровому середовищі обґрунтовує Ю. Ковтанюк[46]. Електронний архів, за визначенням дослідника, це інтегрована система управління електронними документами, що забезпечує їх довгострокове зберігання, автентичність, доступність та використання. Автор виділяє ключові компоненти електронного архіву: систему управління електронними документами, репозитарій для довгострокового зберігання, засоби пошуку та доступу, інструменти забезпечення безпеки та збереження.

Питання збереження автентичності електронних документів в умовах цифрової трансформації архівів досліджує Н. Маковська [56]. Дослідниця підкреслює, що цифровізація створює нові виклики для архівної науки, оскільки електронні документи потребують особливих підходів до забезпечення їх достовірності, цілісності та довгострокової доступності.

Важливим аспектом теоретичного осмислення інноваційної діяльності архівів є розробка методології оцінювання ефективності впроваджуваних нововведень. А. Киридон пропонує систему критеріїв оцінки ефективності інноваційних проєктів у архівних установах, що включає економічні показники (співвідношення витрат та результатів, окупність інвестицій), функціональні параметри (покращення якості архівних послуг, прискорення обробки документів) та соціальні ефекти (підвищення доступності архівної інформації, задоволеність користувачів) [41].

Методику комплексної оцінки інноваційного потенціалу архівної установи, яка передбачає аналіз п'яти ключових складових: технічного оснащення, кадрових ресурсів, фінансових можливостей, організаційної готовності та зовнішнього середовища розробила І. Тюрменко [89]. Застосування цієї методики дозволяє визначити сильні та слабкі сторони архіву з точки зору його спроможності реалізувати інноваційні проєкти.

Використовувати бенчмаркінг як інструмент оцінки та стимулювання інноваційної діяльності архівів запропонувала О. Загорецька[29]. Цей метод передбачає порівняння показників діяльності різних архівних установ для виявлення кращих практик та їх поширення. Дослідниця обґрунтовує доцільність створення єдиної системи моніторингу інноваційної активності державних архівів України з метою систематичного відстеження прогресу цифрової трансформації галузі.

Таким чином виклики дослідження інновацій пов'язані з фрагментарним впровадженням, кадровими проблемами та зовнішніми загрозами. Основне протиріччя в архівній діяльності прослідковується у відносинах традиційного та інноваційного методів роботи архівів. Виклики включають кібербезпеку, цифрову компетентність архівістів та фінансові обмеження.

Сучасний етап розвитку архівної науки в Україні характеризується активним пошуком нових теоретичних підходів до осмислення інноваційних процесів у галузі. Як зазначає С. Кулешов, необхідна розробка цілісної теорії інноваційного розвитку архівної справи, яка б синтезувала досягнення різних наукових дисциплін та враховувала специфіку архівів як соціальних інститутів зі складним комплексом функцій[52]. Особливої актуальності набувають дослідження впливу штучного інтелекту, великих даних та хмарних технологій на майбутнє архівної галузі.

У воєнний час архівна наука повинна змінити візію на інтегративно-міждисциплінарну систему. Перспективи включають посилення кібербезпеки, підвищення кваліфікації та міжнародну співпрацю. Ковальська Л. А. пропонує інноваційне проектування як інструмент адаптації: «завдяки використанню сучасних технологій ці галузі стають відкритими та адаптованими до потреб суспільства» [44].

1.2. Особливості функціонування Центральних державних архівів України

Функціонування Центральних державних архівів України (ЦДА) є ключовим елементом у забезпеченні збереженості національної документальної спадщини та формуванні інформаційних ресурсів держави. Система центральних архівів охоплює установи різного профілю – галузеві, історичні, науково-технічні, аудіовізуальні, а також архівні установи спеціального призначення.

Ця система є важливою складовою національної архівної інфраструктури, що забезпечує збереження, облік та використання документальної спадщини держави. Ці установи функціонують у складній правовій, організаційній та ресурсній системі координат, що визначає специфіку їхньої діяльності.

Функціонування центральних державних архівів регулюється насамперед Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 року [33]. Цей базовий нормативний акт визначає правовий статус архівних установ, порядок формування та використання Національного архівного фонду, а також встановлює відповідальність за збереження документів. Важливим доповненням є Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011), який регламентує право громадян на ознайомлення з архівними документами [31].

Діяльність центральних архівів також регулюється низкою підзаконних актів, зокрема наказами Міністерства юстиції України, яке здійснює управління архівною справою в країні. Серед ключових документів – Правила роботи архівних установ України, затверджені наказом Міністерства юстиції [71]. Ці правила встановлюють єдині стандарти комплектування, обліку, зберігання, описування та використання архівних документів.

Центральні державні архіви України перебувають у підпорядкуванні Державної архівної служби України (Укрдержархів), яка діє у складі

Міністерства юстиції [19]. Така централізована система управління забезпечує координацію архівної політики на загальнодержавному рівні та дозволяє впроваджувати єдині стандарти роботи.

Однією з основних особливостей функціонування центральних архівів є комплексність завдань, що включають формування, облік, науково-технічну обробку та довгострокове зберігання документів Національного архівного фонду. Центральні архіви виконують функції національних депозитаріїв, де зосереджені документи загальнодержавного значення, які відображають політичну, соціально-економічну, культурну та військову історію України. За визначенням Г. Боряка, саме ця ланка архівної системи забезпечує «стратегічну стабільність державної архівної політики» [8, с.15].

До системи центральних державних архівів належать спеціалізовані установи різного профілю. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) зберігає документи найвищих органів державної влади, центральних органів виконавчої влади, політичних партій та громадських організацій загальнодержавного значення [65].

Важливою рисою роботи ЦДА є профільна спеціалізація (Додаток А). Так, Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ) акумулює документи політичних партій та громадських організацій ХХ–ХХІ ст., Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУЛ) та у Києві (ЦДІАК) зберігають фонди дорядянського періоду, а Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів забезпечує схоронність аудіовізуальної спадщини [10]. Центральний державний історичний архів України у Києві містить документи дорядянського періоду з історії українських земель. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва зберігає документальну спадщину діячів культури та мистецтва. Така диференціація дозволяє застосовувати спеціалізовані методики реставрації, консервації та оцифрування залежно від виду документа.

Кожен архів має свою внутрішню організаційну структуру, що зазвичай включає відділи комплектування, обліку та зберігання, науково-довідкового апарату, використання документів, науково-методичної роботи та адміністративно-господарського забезпечення [8]. Така структура відображає основні функції архівних установ і забезпечує комплексний підхід до управління документами.

Комплектування центральних архівів здійснюється за відомчотериторіальним та тематичним принципом. Архіви приймають документи від органів державної влади, установ, організацій та підприємств відповідно до затверджених списків джерел комплектування [4]. Важливою особливістю є те, що документи надходять до державних архівів не безпосередньо після їх створення, а після завершення їх використання в поточній діяльності установ-фондоутворювачів, зазвичай через 3-10 років.

Процес комплектування передбачає проведення експертизи цінності документів, під час якої визначається доцільність їх включення до Національного архівного фонду. Цей процес регулюється спеціальними переліками документів зі строками зберігання [8]. Експертиза здійснюється експертно-перевірними комісіями архівних установ та експертною комісією Укрдержархіву.

Зберігання документів у центральних архівах здійснюється відповідно до встановлених нормативів щодо температурно-вологісного режиму, світлового режиму, санітарно-гігієнічних умов. Документи розміщуються у спеціально обладнаних сховищах з дотриманням вимог пожежної безпеки та охорони [58]. Однак матеріально-технічна база багатьох архівів потребує модернізації, що створює ризики для збереження документальної спадщини.

Система обліку архівних документів в Україні є багаторівневою та включає первинний, вторинний та централізований облік. На рівні архівної установи ведуться книги обліку надходжень, списки фондів, описи справ, аркуші фондів тощо [59]. Ця облікова документація забезпечує контроль за наявністю та рухом архівних документів.

Описування документів передбачає створення науково-довідкового апарату, що полегшує пошук необхідної інформації. Основними елементами цього апарату є описи справ, каталоги (предметні, географічні, іменні), путівники та огляди фондів. В останні роки активно впроваджуються автоматизовані системи обліку та описування, що значно підвищує ефективність роботи з архівними масивами.

Важливим завданням є забезпечення доступності інформації для науковців, громадян і державних інституцій. Згідно з чинним законодавством, документи Національного архівного фонду є відкритими для доступу, за винятком тих, що містять інформацію з обмеженим доступом відповідно до закону. Центральні державні архіви організовують читальні зали, електронні каталоги, інформаційні довідники, біографічні картотеки, системи пошуку ідентифікаційних записів тощо. Як зазначає Л. Дубровіна, сучасний архів має функціонувати «як відкритий науковий центр, орієнтований на потреби суспільства» [22,с. 41].

Архіви надають такі основні види послуг: виконання запитів соціально-правового характеру (довідки для призначення пенсій, підтвердження трудового стажу тощо), інформаційні запити дослідників, підготовка тематичних добірок документів, видача архівних копій та виписок. Важливим напрямом є організація виставок архівних документів та проведення екскурсій.

Серед важливих аспектів функціонування центральних архівів особливе місце займає інформатизація архівної справи. Протягом останніх десятиліть в Україні відбувається поступовий перехід до електронних форм обліку документів, впровадження цифрових реєстрів, створення електронних копій документів та організація онлайн-доступу до архівних ресурсів. За твердженням О. Загорецької, «цифровізація стала ключовою умовою збереження документів у період підвищених ризиків, спричинених суспільно-політичними трансформаціями та воєнними діями» [29,с. 72].

У цьому контексті ЦДА виконують роль центрів формування національного електронного архівного ресурсу.

Державна архівна служба України реалізує програму створення електронних копій найбільш цінних та найбільш затребуваних документів [48]. Це дозволяє, з одного боку, зберегти оригінали документів від зношування через часте використання, а з іншого – розширити доступ користувачів до архівної інформації через онлайн-платформи.

Впроваджуються системи електронного документообігу та електронні архіви, що відповідають сучасним вимогам інформаційного суспільства. Однак процес цифровізації стримується обмеженістю фінансових ресурсів та технічного обладнання [13]. Крім того, існують методологічні виклики щодо забезпечення довгострокового зберігання електронних документів та їх автентичності.

Центральні державні архіви України активно співпрацюють з міжнародними архівними організаціями та архівними установами інших країн. Україна є членом Міжнародної ради архівів (ІСА) та бере участь у міжнародних архівних проєктах [38]. Важливим напрямом є обмін досвідом щодо впровадження сучасних технологій архівної справи, співпраця у реституції документів, спільні видавничі проєкти.

Особливо актуальною є співпраця з архівами країн, де зберігаються документи з історії України. Ведеться робота щодо мікрофільмування та цифрового копіювання таких документів для поповнення фондів українських архівів [39].

Центральні державні архіви України стикаються з низкою викликів. Недостатнє фінансування призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів, застарілої матеріально-технічної бази, обмежених можливостей для впровадження інноваційних технологій [35].

Особливу увагу центральні архіви приділяють охороні та збереженню документів в умовах війни, що набуло особливої актуальності після 2014 та 2022 років. У роботі архівів запроваджуються спеціальні протоколи евакуації

фондів, створення цифрових копій як резерву, а також співпраця з міжнародними організаціями (UNESCO, IFLA, International Council on Archives). Як підкреслює В. Привалова, досвід останніх років засвідчив, що архівні установи мають бути здатні функціонувати в умовах надзвичайних ситуацій і забезпечувати «безперервність зберігання документів незалежно від зовнішніх загроз» [72, с. 54].

Водночас є перспективи розвитку архівної справи. Прийняття нових законодавчих актів, зокрема щодо електронних документів та електронного урядування, створює правову основу для модернізації архівної галузі [32]. Інтеграція України до європейського простору передбачає гармонізацію вітчизняних архівних стандартів з європейськими нормами.

Перспективним напрямом є створення єдиного веб-порталу українських архівів, що забезпечить централізований доступ до інформації про документи, які зберігаються в різних архівних установах. Розвиток відкритих архівів та ініціатив з краудсорсингу дозволить залучити громадськість до опрацювання та популяризації архівної спадщини [22].

Висновки до I розділу

У першому розділі було обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до розуміння інновацій в архівній справі та здійснено аналіз особливостей діяльності Центральних державних архівів України в умовах сучасних трансформацій. Розгляд наукових підходів дозволив з'ясувати, що інновації в архівознавстві охоплюють комплекс змін, спрямованих на модернізацію процесів зберігання, описування, використання та популяризації документальної спадщини. Теоретична інтерпретація поняття «інновація» у сфері архівної діяльності базується на поєднанні традиційних принципів архівної науки з новітніми технологічними, організаційними та методичними рішеннями.

Аналіз сучасних українських концепцій довів, що інноваційні зміни в архівній галузі передбачають перехід до моделі відкритості, доступності та інтерактивності, що відповідає європейським тенденціям розвитку архівних установ. Теоретичні засади дослідження інновацій в архівній справі формують основу для трансформації галузі в цифрову еру. Вони поєднують традиційні принципи з сучасними технологіями, забезпечуючи збереження спадщини та її доступність. В умовах сучасних викликів інновації стають інструментом національної безпеки та культурного розвитку, що підкреслює необхідність подальших досліджень з фокусом на міждисциплінарних підходах для подолання існуючих бар'єрів.

Вивчення особливостей функціонування Центральних державних архівів України показало, що ці установи відіграють ключову роль у формуванні національної архівної політики та забезпеченні збереження документальної спадщини держави. До їхніх основних завдань належать приймання та облік документів Національного архівного фонду, забезпечення їх належного зберігання, організація науково-довідкового апарату, створення цифрових колекцій, а також надання доступу до фондів дослідникам і громадськості.

Особливості функціонування Центральних державних архівів України визначаються їхньою спеціалізацією, багатофункціональністю, орієнтацією на цифрову трансформацію, забезпеченням відкритості інформаційних ресурсів та важливою роллю у збереженні документальної спадщини в умовах сучасних викликів. Ці установи виступають ключовими інституціями у формуванні ефективної державної політики у сфері архівної справи та збереженні історичної пам'яті українського народу.

Таким чином, теоретичний аналіз інновацій у архівній справі у поєднанні з дослідженням функціонування Центральних державних архівів України дозволяє дійти висновку, що архівна галузь перебуває на етапі інтенсивного технологічного та організаційного оновлення. Інновації виступають рушійною силою підвищення ефективності архівних установ,

забезпечення відкритості інформації та зростання наукової й суспільної цінності архівних ресурсів. Розвиток цифрових технологій, удосконалення нормативної бази та модернізація структури архівних процесів визначають стратегічні напрями подальшого розвитку архівної системи України.

РОЗДІЛ II. СВІТОВИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙ І УКРАЇНСЬКІ АРХІВИ

2.1. Тенденції інноваційних проєктів в архівній справі

Сучасна архівна справа переживає період активної трансформації, зумовленої стрімким розвитком інформаційних технологій та цифровізацією суспільства. Інноваційне проектування стає не лише інструментом модернізації архівних установ, а й запорукою їхньої конкурентоспроможності та здатності відповідати на виклики інформаційної ери.

Пріоритетним напрямом є цифрова трансформація, яка передбачає комплексне впровадження цифрових технологій для зберігання, управління та надання доступу до архівних ресурсів: оцифрування документів, створення електронних каталогів і баз даних, розробку спеціалізованих інформаційних систем [4;51]. Концепція відкритого доступу (Open Access) набуває популярності не лише для наукової літератури, а й для архівних матеріалів, сприяючи демократизації знань та підвищенню інформаційної грамотності населення [7].

Стандартом сучасної архівної діяльності стає використання спеціалізованого програмного забезпечення для автоматизації процесів обробки, зберігання та надання доступу до інформації.

Сучасні архівні інформаційні системи включають модулі для опису документів згідно з міжнародними стандартами (ISAD(G), ISAAR(CPF)), управління місцями зберігання, контролю фізичного стану документів, планування заходів консервації та реставрації. Інтеграція цих систем з веб-порталами дозволяє надавати користувачам онлайн-доступ до описів та цифрових копій документів, забезпечуючи цілодобову доступність архівних ресурсів[54].

Інтеграція технологій штучного інтелекту відкриває нові можливості для розширення функціоналу архівних систем. Застосування машинного навчання дозволяє здійснювати інтелектуальний пошук в архівах, автоматичну обробку тексту, класифікацію та аналіз інформації на різних носіях[6]. Системи на

основі штучного інтелекту можуть розпізнавати рукописні тексти, автоматично індексувати документи та виявляти тематичні зв'язки між архівними матеріалами[51].

Технології розпізнавання оптичних символів (OCR) та рукописного тексту (HTR) модернізують роботу з історичними документами. Сучасні системи на базі нейронних мереж досягають високої точності розпізнавання навіть складних рукописних текстів різних епох та мов. Це дозволяє створювати повнотекстові бази даних історичних документів, що радикально розширює можливості дослідників[99].

Аналітика великих даних (Big Data) та технології природної обробки мови (NLP) використовуються для автоматичного анотування, виявлення іменованих сутностей і оптимізації роботи з фондами[44].

Впровадження технологій віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) сприяє створенню інтерактивних дослідницьких середовищ та залученню нової аудиторії. Віртуальні реконструкції дозволяють користувачам «відвідати» архівосховища, недоступні широкій публіці, а доповнена реальність – побачити переклад документа, коментарі та посилання на пов'язані матеріали прямо на екрані смартфона [4].

Довготривале зберігання цифрових даних (digital preservation) є одним з найбільших викликів сучасної архівної справи. На відміну від паперових документів, які можуть зберігатися століттями, цифрові носії та формати швидко застарівають. Архівні установи мають розробляти стратегії міграції даних, емуляції застарілих систем та використання стійких форматів файлів. Міжнародні стандарти, такі як OAIS (Open Archival Information System), надають концептуальну основу для побудови систем довготривалого зберігання.

Використання хмарних технологій дозволяє архівам вирішити проблеми масштабованості та надійності зберігання. Розподілене зберігання даних у декількох географічних локаціях забезпечує захист від втрати інформації

внаслідок стихійних лих або техногенних катастроф. Водночас архівні установи мають ретельно вибирати постачальників хмарних послуг, враховуючи питання суверенітету даних, безпеки та довгострокових гарантій доступу[83].

Блокчейн-технології пропонують інноваційний підхід до забезпечення автентичності та цілісності цифрових архівних документів. Використання розподіленого реєстру дозволяє створювати незмінні записи про походження документа, його версії та всі операції з ним. Це особливо важливо для електронних документів, які легко можуть бути змінені без видимих слідів. Однак впровадження блокчейну в архівній справі ще знаходиться на експериментальній стадії і потребує вирішення питань масштабованості та енергоефективності[119].

Системи управління цифровими активами (Digital Asset Management Systems) стають стандартним інструментом для великих архівних колекцій. Вони забезпечують централізоване управління метаданими, контроль версій, управління правами доступу та інтеграцію з різними системами публікації контенту. Такі системи дозволяють ефективно організувати мільйони цифрових об'єктів та забезпечувати їх доступність для різних категорій користувачів.

В умовах віддаленого доступу та активного розвитку віртуального середовища особливої актуальності набувають питання кібербезпеки. Необхідність розробки систем для захисту інформаційних ресурсів від кібератак і несанкціонованого доступу зумовлює впровадження комплексних заходів безпеки, включаючи шифрування даних, автентифікацію користувачів та захист персональної інформації. Володіння основами цифрової безпеки та захисту особистих даних стає обов'язковою компетенцією фахівців архівної справи[44].

Архівні установи зберігають велику кількість конфіденційної інформації, включаючи персональні дані громадян, документи з обмеженим доступом, комерційну таємницю. Це робить їх привабливою метою для

кіберзлочинців. Впровадження багаторівневої системи захисту є необхідністю: від фізичної безпеки серверних приміщень до шифрування каналів передачі даних та регулярного аудиту безпеки[54].

Системи управління ідентифікацією та доступом (Identity and Access Management) дозволяють точно контролювати, хто має доступ до яких документів та які операції може виконувати. Впровадження принципу найменших привілеїв, коли користувачі отримують лише той рівень доступу, який необхідний для виконання їхніх функцій, мінімізує ризики несанкціонованого розголошення інформації.

Захист від програм-вимагачів (ransomware) є особливо критичним для архівних установ. Втрата доступу до цифрових колекцій може паралізувати роботу архіву та призвести до незворотної втрати культурної спадщини. Регулярне резервне копіювання з використанням принципу «3-2-1» (три копії на двох різних носіях, одна з яких зберігається віддалено) є базовою практикою захисту. Важливо, щоб резервні копії були ізольовані від основної мережі та не могли бути зашифровані в разі атаки.

Моніторинг безпеки в реальному часі та системи виявлення вторгнень дозволяють своєчасно реагувати на потенційні загрози. Використання штучного інтелекту для аналізу патернів поведінки допомагає виявляти аномальну активність, яка може свідчити про спробу злому чи витоку даних[44].

Відповідність вимогам законодавства про захист персональних даних, таких як GDPR у Європейському Союзі або відповідні українські нормативні акти, вимагає від архівних установ впровадження комплексних політик управління даними, включаючи процедури знеособлення, право на забуття та прозорість обробки персональних даних.

Інноваційне проектування в архівній справі вимагає застосування спеціалізованих методів. «Мозковий штурм», морфологічний аналіз та метод удосконалення прототипу дозволяють ефективніше генерувати ідеї й уникати

поширених помилок [58]. Дизайн-мислення (Design Thinking) фокусується на потребах користувачів через емпатію, швидке прототипування та тестування, а Agile-методології забезпечують гнучке управління проєктами в умовах невизначеності [54].

Формування цифрової компетентності майбутніх архівістів є стратегічним завданням. Фахівці мають уміти працювати з базами даних, розуміти принципи веб-технологій, цифрової безпеки та захисту персональних даних. Рамка DigCompEdu, розроблена Єврокомісією, визначає цифрові компетентності, необхідні для ефективно професійної діяльності [96]. Soft skills – комунікативні навички, командна робота, проєктне управління - є критично важливими для реалізації міждисциплінарних інноваційних проєктів [44].

Стандартизація описів архівних документів на основі міжнародних стандартів, таких як ISAD(G) для описів документів, ISAAR(CPF) для авторитетних записів, EAD (Encoded Archival Description) для кодування описів у XML-форматі, забезпечує сумісність даних між різними архівними системами. Це дозволяє створювати агреговані пошукові портали, які об'єднують інформацію з архівів різних країн.

Linked Open Data (LOD) як концепція публікації структурованих даних у Вебі відкриває нові горизонти для архівної справи. Використання RDF (Resource Description Framework) та онтологій дозволяє створювати семантичні зв'язки між архівними описами, біографічними даними, географічними локаціями та іншими сутностями. Це революціонує можливості дослідження, дозволяючи виявляти приховані зв'язки та закономірності в історичних даних[132].

Європейські ініціативи, такі як Europeana та Archives Portal Europe, демонструють потенціал міжнародної співпраці у сфері надання доступу до культурної спадщини. Участь у таких проєктах вимагає від архівних установ відповідності технічним та методологічним стандартам, що стимулює модернізацію та підвищення якості роботи.

Краудсорсинг як інноваційний підхід до залучення широкої громадськості в архівну роботу набуває популярності. Проекти з транскрибування історичних документів, розпізнавання та тегування зображень, ідентифікації персон на фотографіях залучають тисячі волонтерів по всьому світу. Це не лише прискорює обробку величезних обсягів архівних матеріалів, але й підвищує громадську обізнаність про значення архівів та історичної пам'яті.

Традиційні підходи до роботи з громадськістю трансформують використання соціальних мереж архівними установами. Facebook, Instagram, Twitter, TikTok стають платформами для популяризації архівних колекцій, розповіді історій на основі документів, залучення молодшої аудиторії. Регулярне публікування цікавих документів, історичних фотографій, інтерактивних вікторин допомагає будувати комунікацію з користувачами та формувати позитивний імідж архіву[44].

Цифровий сторітелінг дозволяє представляти архівні документи не як суху інформацію, а як захоплюючі історії. Використання мультимедійних форматів, поєднання документів з фото, відео, аудіо матеріалами, створення інтерактивних часових ліній робить архівний контент більш доступним та привабливим для широкої аудиторії.

Подкасти, відеоблоги, віртуальні лекції стають новими форматами архівної просвітницької діяльності. Архівісти виступають не лише як зберігачі документів, але й як популяризатори історії, що вимагає розвитку нових компетентностей у сфері медіавиробництва та публічних комунікацій.

Попри очевидні переваги, архівні установи стикаються з численними викликами: фінансовими обмеженнями, ризиком технологічного відставання, опором персоналу змінам, правовими питаннями щодо авторського права та захисту персональних даних [29]. Цифровий розрив у суспільстві означає нерівний доступ до архівних ресурсів. Водночас перспективні технології – квантові обчислення, IoT-моніторинг умов зберігання, персоналізація пошуку на основі ШІ – відкривають нові горизонти для архівної справи. Гібридні

моделі, що поєднують традиційні практики з цифровими інноваціями, залишатимуться актуальними, забезпечуючи конкурентоспроможність архівних установ у сучасному інформаційному суспільстві [115].

2.2. Світовий досвід впровадження інновацій в центральних архівних установах

Сучасні центральні архівні установи переживають період глибокої трансформації, зумовленої швидким розвитком інформаційних технологій, зміною потреб користувачів та новими викликами у сфері збереження документальної спадщини. Цифровізація, штучний інтелект, хмарні технології та нові підходи до управління даними радикально змінюють традиційні архівні практики у провідних країнах світу. Дослідження міжнародного досвіду впровадження інновацій є критично важливим для розуміння тенденцій розвитку архівної справи та визначення оптимальних шляхів модернізації національних архівних систем (Додаток Б).

Одним із світових лідерів у впровадженні цифрових інновацій є Національний архів Великобританії (The National Archives, UK). Починаючи з 2003 року, установа активно розвиває онлайн-платформу Discovery, яка надає доступ до понад 32 мільйонів описів документів та мільйонів оцифрованих зображень [129]. Ключовим досягненням є створення цифрового репозитарію, який включає понад 11 мільйонів цифрових записів різних форматів і забезпечує їх довгострокове збереження згідно з моделлю OAIS (Open Archival Information System) [105].

Важливим інноваційним рішенням стало використання системи DROID (Digital Record Object Identification) для автоматичної ідентифікації форматів файлів та планування їх довгострокового збереження [129]. Ця технологія дозволяє архіву проактивно визначати ризики застарівання цифрових форматів та планувати міграцію даних до нових форматів до того, як старі стануть нечитабельними.

Революційним підходом став краудсорсинговий проєкт Operation War Diary, який залучив понад 30 тисяч волонтерів до транскрибування щоденників Першої світової війни [104]. Цей проєкт продемонстрував ефективність залучення громадськості до архівної роботи, створивши понад 1,5 мільйона анотацій до цифрових копій документів

Національний архів також впровадив політику відкритих даних, надаючи API для розробників, що дозволяє створювати сторонні додатки на основі архівних даних [128]. Це розширило можливості використання архівної інформації далеко за межі традиційного читального залу, створивши екосистему цифрових сервісів навколо архівних колекцій.

Комплексний підхід до цифрової трансформації демонструє Національний архів і управління документами США (National Archives and Records Administration, NARA). З 2019 року NARA активно використовує хмарну інфраструктуру Amazon Web Services для зберігання та обробки цифрових архівів, що дозволяє масштабувати ресурси відповідно до потреб та забезпечує високий рівень надійності [123].

Особливу увагу NARA приділяє впровадженню технологій штучного інтелекту та машинного навчання. У рамках проєкту Innovation Hub тестуються технології оптичного розпізнавання тексту (OCR) для історичних документів, автоматичної класифікації зображень та розпізнавання рукописного тексту [113]. Експерименти з використанням нейронних мереж для розпізнавання рукописних документів XVIII-XIX століть показали точність понад 85%, що є значним прогресом порівняно з традиційними методами OCR [136].

Інноваційним напрямком є дослідження можливостей використання технології blockchain для забезпечення автентичності та незмінності електронних документів [119]. NARA розглядає blockchain як потенційний інструмент для створення незмінних ланцюжків збереження (chain of custody) урядових записів, що особливо важливо для юридично значущих документів.

Концептуально нову модель управління документами, відому як цифровий континуум (digital continuum) розробив Австралійський національний архів (National Archives of Australia) [132]. Ця концепція передбачає безперервне управління документами від моменту їх створення до архівного збереження, усуваючи традиційний розрив між поточним діловодством та архівним зберіганням[121].

Національний архів Австралії впровадив систему сертифікації цифрових систем управління документами урядових установ (Digital Continuity 2020) [124]. Ця програма встановлює стандарти та процедури для забезпечення того, щоб електронні системи документообігу могли гарантувати довгострокове збереження документів та їх майбутню передачу до архіву. Сертифіковані системи повинні відповідати вимогам щодо метаданих, форматів файлів, міграційних стратегій та процедур експорту.

Федеральний архів Німеччини (Bundesarchiv) характеризується системним та технологічно досконалим підходом до впровадження інновацій. Центральним елементом інформаційної інфраструктури є інтегрована система BASYS (Bundesarchiv-System), яка об'єднує всі процеси від прийому документів до надання доступу користувачам [107]. Система забезпечує підтримку міжнародних стандартів описування ISAD(G) та EAD, що гарантує сумісність з іншими архівними інформаційними системами.

У рамках проєкту Digitales Bildarchiv Федеральний архів здійснює масштабне оцифрування фотодокументів з використанням промислових сканерів та автоматизованих систем обробки зображень [125]. Створено високопродуктивний конвеєр оцифрування, здатний обробляти до 10 тисяч фотографій на день із збереженням високої якості зображень та автоматичним створенням базових метаданих.

Особлива увага приділяється довгостроковому цифровому збереженню згідно з моделлю OAIS [109]. Федеральний архів розробив детальну стратегію міграції цифрових форматів, яка передбачає регулярний моніторинг

технологічних змін та планове переведення документів до нових форматів до того, як старі формати стануть застарілими.

Інноваційними підходами до організації доступу до архівів відомі Нідерланди. Платформа Search є єдиним порталом доступу до архівів усіх рівнів: національних, регіональних та муніципальних [122]. Платформа використовує сучасні технології пошуку з фасетною навігацією, що дозволяє користувачам ефективно фільтрувати результати за різними критеріями (період, тип документа, місце створення тощо).

Револьюційним є впровадження технологій Linked Open Data для перетворення архівних описів у формат зв'язаних даних [133]. Це дозволяє інтегрувати архівну інформацію з іншими культурними та науковими ресурсами, створюючи семантичні зв'язки між документами різних установ пам'яті.

Національний архів Нідерландів активно експериментує з використанням штучного інтелекту для автоматичного описування документів [115]. Алгоритми машинного навчання аналізують зміст документів та автоматично генерують базові метадані, що значно прискорює процес каталогізації.

Найвищий у світі рівень цифровізації архівів демонструють країни Північної Європи. Шведський національний архів (Riksarkivet) впровадив систему e-Diarium для довгострокового зберігання електронних документів центральних органів влади [126]. Система забезпечує автоматичний прийом документів безпосередньо з електронних систем управління документами урядових установ, що усуває необхідність експорту та імпорту файлів.

Норвезький архів (Arkivverket) розробив платформу Arkivportalen, яка об'єднує описи з понад 350 архівосховищ по всій країні [103]. Платформа використовує технології семантичного пошуку, що дозволяє знаходити релевантну інформацію навіть якщо користувач не знає точних термінів або назв. Система розпізнає синоніми, варіанти написання імен та історичні назви географічних об'єктів.

Фінський національний архів впровадив платформу Astia, яка не лише надає доступ до оцифрованих документів, але й дозволяє користувачам активно взаємодіяти з архівними даними [118]. Користувачі можуть доповнювати описи власними коментарями, виправляти помилки автоматичного розпізнавання тексту та створювати власні тематичні колекції.

Ключову роль у координації глобальних ініціатив з впровадження інновацій відіграє Міжнародна рада архівів (International Council on Archives, ICA). Проєкт «Універсальний віртуальний читальний зал» спрямований на створення загальносвітового доступу до архівних ресурсів через єдиний інтерфейс [116]. Цей проєкт об'єднує зусилля сотень архівів із різних країн для створення інтегрованої глобальної архівної мережі.

ICA розробила та регулярно оновлює міжнародні стандарти описування архівних документів, зокрема ISAD(G), ISAAR(CPF) та новий стандарт RiC (Records in Contexts) [116]. RiC є концептуально новим підходом, що використовує онтологічну модель для опису архівних документів, що забезпечує більшу гнучкість та точність описування складних зв'язків між документами, особами та організаціями. Стандарт RiC визнано важливим кроком до семантичного вебу архівів [120].

Важливим досягненням є розробка критеріїв сертифікації надійних цифрових репозитаріїв (Trusted Digital Repository) [108]. Ці критерії застосовуються провідними архівами світу для оцінки та покращення своїх систем довгострокового цифрового збереження.

Успішну міжнародну інтеграцію на континентальному рівні демонструє Європейський архівний портал (Archives Portal Europe, APEX) [102]. Портал агрегує описи з понад 7000 архівних установ 30 європейських країн у єдиному пошуковому інтерфейсі, надаючи доступ до понад 500 мільйонів описів архівних одиниць.

Ключовою особливістю порталу є мультилінгвальність – підтримка пошуку та навігації 20 мовами з автоматичним перекладом основних метаданих [112]. Це дозволяє дослідникам з різних країн працювати з архівами

інших країн, не маючи мовного бар'єру. Користувач може здійснювати пошук французькою мовою та отримувати результати з німецьких та польських архівів. [114]. Це вирішує складну проблему інтеграції гетерогенних систем, створених у різні періоди та на основі різних технологічних платформ.

Аналіз світової практики впровадження інновацій у центральних архівних установах дозволяє виокремити кілька важливих закономірностей та викликів, з якими стикаються архіви різних країн.

По-перше, критично важливою є поступовість впровадження інновацій. Дослідження показують, що успішні архіви не намагаються змінити все одночасно, а обирають пілотні проєкти, ретельно тестують технології та поступово масштабують успішні рішення [111]. Прикладом може бути досвід Національного архіву Великобританії, який протягом десятиліття поступово розширював свою цифрову платформу, додаючи нові функції на основі зворотного зв'язку від користувачів.

По-друге, неможливо переоцінити важливість міжнародної стандартизації. Дотримання міжнародних стандартів забезпечує можливість інтеграції та обміну даними, що критично важливо в епоху глобальної інформації [131]. Країни, які розробляють власні ізольовані стандарти, стикаються зі значними труднощами при спробах інтеграції з міжнародними платформами.

По-третє, найуспішніші архіви знаходять баланс між впровадженням нових технологій та збереженням перевірених архівних принципів та методик [134]. Технологічні інновації не повинні підривати фундаментальні архівні принципи первісного порядку та автентичності документів. Натомість, нові технології мають підтримувати та посилювати ці принципи.

По-четверте, людський фактор залишається критично важливим. Технології самі по собі не гарантують успіху; ключовим є навчання персоналу, зміна організаційної культури та активне залучення користувачів [101]. Архіви, які інвестують у навчання персоналу та розвиток цифрових компетенцій, демонструють значно кращі результати впровадження інновацій.

По-п'яте, інновації вимагають значних та тривалих інвестицій. Успішні проєкти мають довгострокове фінансування та підтримку на вищому управлінському рівні [110]. Одноразові інвестиції рідко призводять до стійких результатів, оскільки цифрові системи потребують постійної підтримки, оновлення та розвитку.

По-шосте, найефективніші інновації виходять з реальних потреб користувачів, а не з бажання впровадити технологію заради технології [130]. Архіви, які регулярно досліджують потреби своїх користувачів та залучають їх до проєктування нових сервісів, створюють більш затребувані та ефективні рішення.

Світовий досвід впровадження інновацій у центральних архівних установах демонструє різноманітність підходів та рішень, які об'єднує спільне прагнення зробити архівну інформацію доступнішою, забезпечити надійне довгострокове збереження документів та підвищити ефективність архівної роботи. Провідні національні архіви світу активно використовують цифрові технології, штучний інтелект, хмарні сервіси та краудсорсинг для вирішення традиційних архівних завдань новими способами.

Успішні практики показують, що інновації мають впроваджуватися системно, з урахуванням національного контексту, наявних ресурсів та реальних потреб користувачів. Ключовими факторами успіху є поступовість впровадження, дотримання міжнародних стандартів, інвестиції у навчання персоналу, довгострокове фінансування та орієнтація на потреби користувачів.

Міжнародна співпраця та обмін досвідом відіграють критично важливу роль у розвитку архівної справи. Проєкти на кшталт Європейського архівного порталу та ініціативи Міжнародної ради архівів створюють глобальну екосистему архівів, де користувачі можуть отримати доступ до документальної спадщини різних країн через єдині інтерфейси.

Вивчення світового досвіду є критично важливим для архівів країн, які перебувають на етапі цифровізації. Однак важливо розуміти, що пряме копіювання зарубіжного досвіду рідко буває успішним. Натомість, необхідне

творче переосмислення міжнародних практик та їх адаптація до специфічних умов кожної країни, включаючи законодавчі особливості, фінансові можливості, рівень технологічного розвитку та потреби користувачів.

2.3. Напрями інноваційних проєктів Державної архівної служби України

Державна архівна служба України (Укрдержархів) у період з 2020 по 2026 рік здійснює комплексну модернізацію національної архівної системи, спрямовану на цифровізацію, забезпечення збереженості документальної спадщини в умовах воєнного стану та інтеграцію до європейського архівного простору. Інноваційна діяльність Укрдержархіву ґрунтується на Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року та новій Стратегії захисту документальної спадщини до 2027 року, які визначають пріоритетні напрями розвитку галузі [86;81]. Ці стратегічні документи розроблені з урахуванням рекомендацій Ради Європи та принципів Міжнародної ради архівів, що забезпечує відповідність українських архівів європейським стандартам доступу та управління архівною інформацією.

Найбільш амбітним та успішним напрямом інноваційної діяльності Державної архівної служби України є програма масового оцифрування документів Національного архівного фонду України (НАФ). У 2022 році вперше в історії незалежної України було розроблено та затверджено Програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2022-2025 роки [16]. Ця програма охоплює два взаємопов'язані напрями: оцифрування самих документів НАФ та переведення в електронну форму довідкового апарату до них. Результати реалізації програми є вражаючими. У 2023 році архівні установи України самостійно та спільно з міжнародними партнерами оцифрували понад 21 мільйон цифрових копій документів, що стало другим результатом у світі за швидкістю оцифрування [90]. У 2024 році цей показник зріс до 34 мільйонів цифрових копій, наблизивши Україну до світового лідерства у цій сфері [61]. За даними голови Державної архівної служби

України Анатолія Хромова, протягом 2025 року було створено 52,7 мільйона цифрових копій, що встановило абсолютний національний рекорд [55].

Станом на 2025 рік оцифровано близько 4% від усього Національного архівного фонду України [15, за міжнародними стандартами це є значним досягненням – лише кілька країн світу мають показник оцифрування понад 10% від національних архівних фондів.

Успіх програми оцифрування багато в чому забезпечений міжнародним партнерством. Ключовим партнером є корпорація FamilySearch International (США), з якою у 2020 році було підписано Меморандум про співробітництво [57]. Метою співпраці є оцифрування документів генеалогічного характеру, які становлять значну частину НАФ та користуються найбільшим попитом серед дослідників. Окрім FamilySearch, Державна архівна служба України активно співпрацює з організаціями з Польщі, Чехії, Ізраїлю, Угорщини та українськими неурядовими організаціями [96].

Важливим досягненням є створення Міжархівного пошукового порталу – єдиного вікна доступу до оцифрованих документів різних архівів України [96]. Станом на кінець 2024 року портал надає безкоштовний онлайн-доступ до 10 мільйонів цифрових копій з 10 державних архівів. Це значно спрощує дослідницьку роботу, дозволяючи користувачам шукати інформацію в різних архівосховищах через єдиний інтерфейс без необхідності фізичного відвідування читальних залів.

Пріоритетним напрямом оцифрування визначено генеалогічні джерела. Укрдержархів планує протягом найближчих 3-4 років повністю оцифрувати всі генеалогічні документи НАФ [11]. Це включає метричні книги, ревізькі казки, сповідні розписи, посімейні списки та інші документи, що фіксують демографічні процеси на території України протягом кількох століть.

З 2023 року Укрдержархів реалізує пілотний проєкт е-Архів, який має на меті створити умови для постійного зберігання та використання електронних документів НАФ, створених безпосередньо в цифровій формі (так званих born-

digital documents), та державних інформаційних електронних ресурсів [11]. Цей проєкт є принципово новим етапом розвитку української архівної справи, оскільки передбачає не оцифрування паперових документів, а прийняття на зберігання документів, що з самого початку існували в електронній формі. Детальніше його буде досліджено в наступному розділі.

Ключовою установою для реалізації стратегії електронного архівування є Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (ЦДАЕА)[66]. З 2020 року під керівництвом директора Юрія Ковтанюка ЦДАЕА активно модернізується та розширює свої функції відповідно до сучасних викликів цифрової трансформації.

До складу документів ЦДАЕА входять електронні документи установ – джерел формування НАФ, передані державними архівами; електронні інформаційні ресурси, включаючи бази даних і вебсайти; електронні документи та інформаційні ресурси особового походження; службові видання в електронному вигляді; електронні страхові копії особливо цінних та унікальних документів, а також великий фонд аудіовізуальної інформації (кінодокументи, фотографії, фонозаписи і відеозаписи [66].

ЦДАЕА розробляє та впроваджує методичні рекомендації щодо роботи з електронними документами. Зокрема, у 2023 році було розроблено Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища [42]. Це дозволяє державним архівам використовувати хмарні технології для резервного копіювання та забезпечення доступності електронних архівних ресурсів.

ЦДАЕА також активно працює над питаннями довготривалого зберігання електронних документів. Це включає визначення метаданих за єдиною схемою архівного описання, унормування форматів зберігання електронних документів за типом цифрових даних (текстові документи, електронні таблиці, графічні файли, мультимедіа, бази даних) та розроблення процедур конвертації застарілих форматів [24]. Такий підхід забезпечує

доступність електронних документів протягом десятиліть незалежно від зміни технологій.

Повномасштабна російська агресія проти України з 2022 року створила безпрецедентні виклики для збереження документальної спадщини. Під час окупації Криму та частини Донбасу у 2014 році Україна втратила близько 8% усього Національного архівного фонду – майже повністю були викрадені документи чотирьох великих архівів: Донецької, Луганської областей, міста Севастополя та Автономної Республіки Крим [96]. Ці втрати стали найбільшими за весь період незалежності України та спонукали до розробки комплексної стратегії захисту архівів.

З початком повномасштабної війни у 2022 році Державна архівна служба України розгорнула масштабну програму захисту архівів, яка включає евакуацію документів із зони бойових дій, релокацію окремих архівних колекцій до безпечніших регіонів та прискорене оцифрування найцінніших документів [96]. Оцифрування стало критично важливим інструментом збереження, оскільки навіть у разі знищення фізичних документів їхні цифрові копії залишаються доступними.

У грудні 2024 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року [81]. Ця стратегія визначає цілісну систему заходів для забезпечення збереженості архівних інформаційних ресурсів в умовах збройної агресії. Стратегія передбачає активізацію інформатизації архівних процесів, що призведе до розвитку сучасних електронних форм взаємодії, підвищення прозорості та доступу до документів НАФ.

Державна архівна служба України працює над створенням підземних сховищ для зберігання найцінніших документів. Проєкт передбачає будівництво спеціалізованого підземного сховища площею близько 1000 квадратних метрів, яке забезпечить захист документів від обстрілів, пожеж та

інших загроз [61]. Реалізація цього проєкту заплановано на 2025-2026 роки та стане важливим кроком у підвищенні безпеки національної документальної спадщини.

Міжнародні партнери активно підтримують Україну в збереженні архівів. Державні архіви отримують від іноземних організацій техніку для оцифрування, засоби для забезпечення безпеки сховищ та фінансову підтримку для реалізації проєктів збереження [75]. Укрдержархів також активно працює над забезпеченням міжнародної підтримки позиції України щодо запровадження санкцій та блокування співробітництва іноземних партнерів з архівними установами Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Державна архівна служба України здійснює реалізацію Державної програми формування страхового фонду документації на продукцію оборонного і мобілізаційного призначення на 2005-2024 роки [79]. В умовах воєнного стану ця робота набула критичного значення для забезпечення національної безпеки та оборони.

Інноваційним напрямом є впровадження електронного сховища документів страхового фонду документації [79]. Це дозволяє зберігати цифрові копії критично важливих документів на виробництво озброєння, військової техніки та продукції оборонного призначення в безпечних умовах, забезпечуючи можливість швидкого відновлення виробництва у разі знищення оригіналів.

В умовах воєнного стану Державна архівна служба України забезпечує оперативне надання користувачам копій документів страхового фонду. Це критично важливо для підтримки оборонно-промислового комплексу та відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури. Протягом 2021-2024 років удосконалено врегулювання питань формування, ведення та використання страхового фонду документації, підготовлено нові нормативно-правові акти у цій сфері [79].

Державна архівна служба України є членом Міжнародної ради архівів (ICA) за категорією А з 1956 року [16]. З 2022 року Укрдержархів активно бере участь у засіданнях Європейської групи архівів (European Archives Group) та Європейської ради національних архівістів (European Board of National Archivists), що свідчить про визнання України як повноправного учасника європейського архівного співтовариства.

Важливим досягненням є представлення України на Європейському архівному порталі (Archives Portal Europe). За результатами досліджень, опублікованих у 2023 році в журналі Archives and Records, українські архіви в цілому відповідають європейській політиці доступу до архівів [90]. Це підтверджує успішність реформ та ефективність впровадження міжнародних стандартів.

Укрдержархів має двосторонні міжнародні угоди з архівними службами та національними архівами понад 30 країн Європи, Азії та Америки [16]. Ці угоди забезпечують обмін досвідом, спільну реалізацію проєктів оцифрування та доступу до архівів, підготовку спільних публікацій. Зокрема, у 2026 році голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов провів зустріч з керівництвом Національного архіву Швеції для обговорення питань співпраці у сфері цифровізації архівів [86].

Стратегічні документи Державної архівної служби України розроблені з урахуванням Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів № R (2000) 13, Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів та Принципів доступу до архівів, схвалених Міжнародною радою архівів [90]. Це забезпечує гармонізацію української архівної законодавчої бази з європейськими стандартами.

Одним із пріоритетів діяльності Державної архівної служби України є підвищення якості архівних послуг та формування у суспільстві позитивного іміджу архівних установ. У 2024 році державні архіви провели 1140 виставок різних форматів, як традиційних, так і онлайн [90]. Це значно розширює

аудиторію та робить архівну інформацію доступнішою для широких верств населення.

Укрдержархів працює над удосконаленням нормативно-правової бази архівної справи. У 2024 році було запропоновано Міністерству юстиції 17 проєктів нормативно-правових актів, включаючи 1 законопроект, 2 рішення Кабінету Міністрів та 14 наказів Міністерства юстиції [75]. Цей напрям діяльності забезпечує законодавче підґрунтя для впровадження інновацій та модернізації архівної галузі.

Державна архівна служба України також здійснює систематичний контроль за наявністю, фізичним станом і рухом документів Національного архівного фонду в межах Програми контролю на 2020-2024 роки [90]. Щороку кількість перевірених документів збільшується на мільйон одиниць зберігання, що дозволяє поступово охопити увесь фонд та виявити документи, що потребують реставрації або особливих умов зберігання.

У частині ремонту та реставрації документів усі плани на 2024 рік було перевиконано [19]. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли частина документів могла постраждати від евакуації, зміни умов зберігання або інших факторів. Професійна реставрація дозволяє зберегти унікальні документи для майбутніх поколінь.

Науково-методичне забезпечення є важливою складовою інноваційної діяльності. Укрдержархів розробляє та впроваджує методичні рекомендації з різних аспектів архівної роботи, включаючи цифровізацію, роботу з електронними документами, застосування хмарних технологій, авторське право тощо. Затверджено Перспективний план науково-публікаційної роботи на 2021-2026 роки, що забезпечує системний підхід до розвитку архівної науки [19].

Щороку проводиться конкурс наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства та археографії [49]. Це стимулює наукові дослідження у сфері архівної справи та сприяє впровадженню інновацій на основі наукових досягнень.

Таким чином Державна архівна служба України трансформує національну архівну систему через цифровізацію, електронне архівування, збереження документів у воєнний час та інтеграцію до європейського архівного простору. У 2024-2025 роках створено понад 86 мільйонів цифрових копій, що є унікальним досягненням для країни під час війни.

Особливо важливим є те, що інновації впроваджуються в умовах повномасштабної війни, коли архівна служба змушена одночасно вирішувати завдання евакуації та захисту документів від знищення. Розробка Стратегії захисту документальної спадщини до 2027 року та планування будівництва підземних сховищ демонструють стратегічний підхід до забезпечення довгострокової безпеки національної документальної спадщини.

Міжнародна співпраця є ключовою для реалізації інноваційних проєктів. Партнерство з FamilySearch International та іншими організаціями з Європи й США сприяє фінансовій і технічній підтримці, обміну досвідом і впровадженню передових практик. Приклад Державної архівної служби України доводить, що навіть за складних умов можна успішно впроваджувати масштабні інновації завдяки стратегічному плануванню, ефективному партнерству, сучасним технологіям і професійності персоналу. Українська модель цифровізації та захисту документальної спадщини може стати корисною для інших країн із подібними викликами.

Висновки до II розділу

Проведений аналіз світових тенденцій інноваційних проєктів в архівній справі та досвіду провідних національних архівів дозволяє сформулювати низку важливих висновків щодо сучасного стану та перспектив розвитку архівної галузі в умовах цифрової трансформації.

Цифровізація сьогодні виступає як глобальний тренд, що кардинально змінює характер архівної діяльності в усьому світі. Відхід від традиційних паперових архівів до електронних, масштабне оцифрування історичних документів, а також впровадження цифрових технологій для управління

архівними ресурсами стають ключовими напрямками роботи національних архівів у багатьох розвинених державах. Практика Національного архіву Великої Британії, NARA США, а також архівних установ Німеччини, Нідерландів і країн Скандинавії підтверджує, що успішна цифровізація вимагає не лише значних фінансових вкладень, але й систематизованого підходу.

Якісно нові можливості для автоматизації архівних процесів відкривають штучний інтелект та технології машинного навчання. Хоча ці технології ще не досягли рівня повної заміни професійної роботи архівістів, вони вже зараз здатні значно прискорити обробку великих масивів документів та підвищити точність пошуку релевантної інформації.

Критично важливу роль у розвитку сучасної архівної справи відіграють міжнародна співпраця та стандартизація. Країни, які активно інтегруються до міжнародного архівного співтовариства та дотримуються міжнародних стандартів, отримують значні переваги у вигляді доступу до спільних платформ, обміну досвідом та міжнародного фінансування проєктів.

Світовий досвід показує, що архіви стикаються зі спільними викликами: застарілістю форматів, зростанням обсягів даних, захистом персональної інформації та дефіцитом цифрових кадрів. Для вирішення цих проблем успішні установи впроваджують модель OAIS, хмарні технології, чіткі політики доступу та постійне навчання персоналу.

Досвід Держархівслужби України доводить можливість масштабних інновацій навіть під час війни. Завдяки стратегічному плануванню та партнерству з FamilySearch International, Україна оцифрувала понад 86 млн документів за 2024–2025 роки, ставши світовим лідером за темпами цифровізації. Проте, порівняно зі світовим досвідом, нам потрібно розвивати використання ІІІ для описування документів, краудсорсинг, модель OAIS та технології Linked Open Data. Ефективність проєктів базується на чіткій стратегії, стабільному фінансуванні, навчанні персоналу та орієнтації на

користувача. Ключем є міжнародне партнерство та принцип «від пілоту до масштабування».

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що сучасна архівна справа перебуває в стані глибокої трансформації під впливом цифрових технологій. Світовий досвід демонструє різноманітність підходів до впровадження інновацій, які об'єднує спільна мета: зробити архівну інформацію максимально доступною для користувачів при одночасному забезпеченні надійного довгострокового збереження документальної спадщини. Україна, незважаючи на виклики воєнного часу, успішно інтегрується у глобальні процеси модернізації архівної справи, демонструючи вражаючі результати в окремих напрямках та маючи чіткі орієнтири для подальшого розвитку. Вивчення та творче переосмислення світового досвіду є критично важливим для визначення оптимальних шляхів подальшої інноваційної трансформації національної архівної системи України.

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ЦЕНТРАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ України

3.1. Проєкт «е-Архів» як інновація у цифровій модернізації архівної системи України

Сучасна архівна система України переживає глибоку трансформацію, зумовлену стрімким розвитком цифрових технологій та зростанням обсягів електронного документообігу в органах державної влади. Традиційна модель архівування, побудована на прийнятті, обліку та зберіганні паперових носіїв, вже не відповідає реаліям інформаційного суспільства, де переважна більшість документів від самого початку створюється в електронній формі. Зрозуміло, що в теперішніх умовах орієнтація на паперовий носій як головний об'єкт архівного зберігання не лише є неефективною з погляду ресурсів, а й суперечить принципам сучасного урядування, заснованого на концепції e-government та відкритих даних. Саме у відповідь на цей виклик у 2023 році в Україні було розпочато реалізацію пілотного проєкту «е-Архів» – комплексної ініціативи, спрямованої на створення інфраструктури постійного зберігання електронних документів Національного архівного фонду (далі – НАФ) та державних електронних інформаційних ресурсів [16] (Додаток В).

Передумовою для запровадження проєкту стала гостра невідповідність між потребами часу та наявною нормативно-технічною базою. До 2023 року органи державної влади були зобов'язані виготовляти засвідчені паперові копії навіть тих документів, що від самого початку існували виключно в електронній формі, – якщо термін їх зберігання перевищував десять років. Така вимога була не лише технологічно анахронічною, а й відверто суперечила логіці цифровізації: перетворення електронного оригіналу на паперову копію незворотно змінює природу документа, ускладнює перевірку його автентичності та збільшує ризик втрати юридичної сили. Зокрема, лише Міністерство юстиції України щорічно передавало до державного архіву близько 1 200 справ паперових документів, що становить орієнтовно 240 тис.

аркушів формату А4 [11]. Зважаючи на сотні органів державної влади та місцевого самоврядування, що функціонують в Україні, загальнонаціональний масштаб проблеми є справді колосальним.

Проект «е-Архів» реалізовано спільними зусиллями Міністерства юстиції України, Державної архівної служби України (Укрдержархів), Міністерства цифрової трансформації України та за підтримки проєкту Європейського Союзу Pravo-Justice [11]. Його запровадження було передбачено Планом заходів із реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, що свідчить про системний, а не точковий характер цієї ініціативи. Важливо підкреслити, що проєкт з самого початку розроблявся у тісній взаємодії з європейськими партнерами, що забезпечило відповідність його концепції кращим практикам ЄС у сфері управління цифровою документальною спадщиною.

З технічного боку проєкт передбачає два ключові компоненти: по-перше, створення спеціалізованого модуля «Архів» в апараті Міністерства юстиції України; по-друге, модернізацію системи «Електронні архівні системи» (ЕЛАРСИС), яка забезпечує облік і зберігання архівних електронних документів [34]. Завдяки цим рішенням є можливою повна автоматизація процесів приймання, реєстрації та зберігання так званих *born digital documents* – документів, що з моменту свого створення існують виключно в електронному форматі й не мають паперових аналогів. Система забезпечує повний цикл роботи з електронним документом: від його надходження в архів і верифікації електронного підпису – до індексування, класифікації та забезпечення довгострокового доступу[11].

Концептуальна новизна проєкту «е-Архів» полягає у принциповій зміні підходу до формування Національного архівного фонду. Якщо раніше основним об'єктом архівування були матеріальні носії – паперові документи, плівки, мікрофіші, – то тепер НАФ поповнюється безпосередньо електронними документами без жодної фізичної матеріалізації. Це знімає низку принципових суперечностей: документ зберігається у тій формі, у якій

він був створений і підписаний, що є визначальною умовою забезпечення його юридичної автентичності. Паралельно до цього проєкт закладає правову основу для скасування вимоги про обов'язкове виготовлення паперових копій, що означає системну дерегуляцію у сфері документообігу та суттєве зниження адміністративного навантаження на органи влади.

Особливо значущою є захисна функція е-Архіву в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України. Ворог цілеспрямовано знищує українську документальну спадщину на окупованих територіях – вивозить архівні фонди, спалює справи, знищує актові записи, прагнучи стерти документальні свідчення про існування місцевих громад, землеволодіння, родоводи та культурні цінності [82]. В цих умовах оцифровані та первинно електронні документи, що зберігаються у захищених серверних центрах або хмарних сховищах, є єдиною надійною гарантією збереження інформації. Таким чином, е-Архів слугує не лише інструментом цифрової трансформації, але й важливим механізмом збереження національної пам'яті.

Важливим аспектом є перспективи масштабування проєкту. За словами голови Державної архівної служби А. Хромова, після завершення пілотної фази передбачається поширення системи на всі органи державної влади та створення мережі галузевих електронних архівів в Україні [25]. Паралельно розвивається суміжна ініціатива – міжархівний пошуковий портал ARCHIUM, що об'єднує у єдиному пошуковому просторі цифрові ресурси вже понад десяти державних архівів і станом на 2025 рік забезпечує безкоштовний доступ до мільйонів оцифрованих документів [17]. Ці проєкти є взаємодоповнювальними: якщо е-Архів забезпечує приймання та зберігання нових електронних документів, то ARCHIUM формує єдиний інтерфейс доступу до вже накопичених архівних ресурсів. У перспективі планується також розбудова єдиного державного дата-центру, що централізовано зберігатиме державні електронні інформаційні ресурси [25].

Загальна стратегічна мета, сформульована Укрдержархівом, полягає у створенні «єдиного вікна» доступу до українських архівів – зокрема через

авторизацію у застосунку «Дія» та можливість отримання архівних довідок в онлайн-режимі [1]. Це кардинально змінює роль архіву в житті суспільства: з малодоступного сховища документів він перетворюється на сервісну установу, орієнтовану на потреби кінцевого користувача.

Разом з тим реалізація проєкту пов'язана з низкою системних викликів. По-перше, масштаб завдання є колосальним: лише НАФ України налічує близько 100 мільйонів справ, що унеможлиблює швидке повне наповнення системи [8].

По-друге, впровадження мережі електронних архівів потребує формування уніфікованої нормативної бази щодо форматів зберігання, метаданих, строків зберігання та порядку передачі електронних документів від різних суб'єктів – органів влади, банків, підприємств. Зокрема, Національний банк України з 2021 року реалізує власний проєкт «Електронний архів НБУ» і планує інтегрувати до нього небанківські фінансові установи [25], що вимагає узгодження з загальнодержавною архівною системою.

По-третє, умови воєнного стану ускладнюють як фінансування, так і технічну реалізацію масштабних ІТ-проєктів, а питання кібербезпеки та захисту серверної інфраструктури набуває принципового значення.

По-четверте, існує проблема кадрового забезпечення: архівісти потребують перепідготовки для роботи з електронними документами, а відповідна система фахової освіти ще не повністю сформована.

Незважаючи на ці виклики, проєкт «е-Архів» є закономірним і необхідним кроком у розвитку архівної справи України. Він відповідає загальноєвропейським стандартам управління цифровою документальною спадщиною – зокрема, Україна вже представлена на Архівному порталі Європи, де розміщено Реєстр унікальних документів НАФ з анотаціями англійською мовою [92]. Успішне впровадження е-Архіву не лише підвищить ефективність державного управління та якість публічних послуг, а й сприятиме визнанню України як держави, що дотримується найвищих стандартів у сфері

управління інформацією та документальною спадщиною –що є важливим чинником у процесі євроінтеграції.

Отже, проєкт «е-Архів» є системною інновацією, що змінює саму природу архівної діяльності в Україні: від зберігання паперових артефактів – до управління цифровими інформаційними ресурсами в їх автентичній електронній формі. Реалізація проєкту позначена чітким розумінням як технологічних, так і правових, організаційних і безпекових аспектів проблеми. Успішне завершення пілотної фази та масштабування ініціативи на всі органи державної влади створює підґрунтя для формування повноцінної цифрової архівної екосистеми – відкритої, безпечної та інтегрованої в європейський інформаційний простір.

3.2. Бар'єри впровадження інноваційних проєктів у Центральних державних архівах України

Реалізація інноваційних проєктів у Центральних державних архівах України є складним і багатовимірним процесом, що наштовхується на комплекс системних перешкод. Незважаючи на наявність стратегічних документів і політичну волю до цифрової трансформації архівної галузі, практичне впровадження інновацій уповільнюється сукупністю взаємопов'язаних чинників: нормативно-правових, фінансових, технологічних, кадрових та організаційно-управлінських. Розуміння природи цих бар'єрів є необхідною передумовою для розробки ефективних механізмів їх подолання та успішного завершення цифрової модернізації архівної системи (Додаток Г).

Нормативно-правові бар'єри посідають першочергове місце серед перешкод на шляху інноватизації ЦДА. Основоположний Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993) неодноразово зазнавав змін, однак у ряді ключових питань все ще зберігає концептуальні засади, сформовані в доцифрову епоху. Ситуація з обов'язковим виготовленням

паперових копій електронних документів для передачі до архіву – усунення якої стало одним із здобутків проєкту «е-Архів» – є симптоматичним прикладом подібної нормативної застарілості [11]. Однак проблема значно ширша: донедавна в Україні були відсутні уніфіковані стандарти довгострокового зберігання електронних документів, єдині вимоги до форматів файлів, метаданих та процедур передачі документів від різних суб'єктів.

Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року, представлена Укрдержархівом, прямо визначала оновлення нормативно-правової бази як один із чотирьох ключових векторів розвитку галузі [86]. Проте законодавче регулювання у цій сфері залишається неповним: зокрема, відсутня системна нормативна база щодо цифрових медіаархівів, яка б визначала порядок їх створення, структуру та рівень доступності [99]. Розпорядження КМУ щодо пріоритетних напрямів цифрової трансформації на 2024–2026 роки та Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року [81] формують загальний курс, але не заповнюють конкретних прогалин архівного законодавства. Повільна імплементація положень європейського права у вітчизняне законодавство додатково ускладнює гармонізацію архівної нормативної бази з міжнародними стандартами.

Одним із найбільш гострих системних обмежень є фінансові бар'єри. Архівна галузь традиційно фінансується за залишковим принципом: бюджетні асигнування хронічно не відповідають реальним потребам установ. Лише наприкінці 2025 року уряд ухвалив рішення про перенаправлення 27 млн грн із програми електронного нагляду на забезпечення діяльності архівних установ і реконструкцію ЦДА у Солом'янському районі Києва [93] – що є радше точковим заходом, ніж системним вирішенням проблеми.

Хронічне недофінансування породжує каскадний ефект: ЦДА не можуть закуповувати сучасне обладнання для оцифрування, забезпечувати ліцензоване програмне забезпечення, підтримувати серверну інфраструктуру у належному стані та оплачувати послуги зовнішніх ІТ-фахівців. Переважна

частина інноваційних проєктів реалізується за рахунок міжнародної донорської підтримки – зокрема, EU Pravo-Justice, Українського культурного фонду, фондів країн-партнерів – що, з одного боку, є позитивним чинником, а з іншого, формує залежність від зовнішнього фінансування і ускладнює довгострокове планування.

Технологічні бар'єри зумовлені кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, це значна фізична зношеність матеріально-технічної бази: більшість ЦДА функціонують у будівлях, збудованих або реконструйованих у радянський період, де відсутня сучасна інженерна інфраструктура – кліматичний контроль, захищені серверні кімнати, резервні джерела живлення. По-друге, це проблема технологічної фрагментації: різні архівні установи використовують несумісні програмні системи, що унеможлиблює обмін даними та побудову єдиного пошукового простору[5].

Різні інформаційні системи не можуть нормально «спілкуватися» між собою, і це серйозно заважає зробити один зручний доступ (через «єдине вікно») до всіх архівів. Дослідники у сфері публічного управління відзначають, що без системного підходу до забезпечення сумісності ІТ-систем цифрова трансформація державних установ залишається незавершеною [9]. Для ЦДА ця проблема посилюється ще й тим, що частина фондів оцифрована із застосуванням різних форматів і стандартів метаданих, що ускладнює їх подальшу інтеграцію. Лише поодинокі архіви – зокрема у Львівській області – впровадили стандарт метаданих Dublin Core, сумісний із міжнародними вимогами [99], тоді як більшість установ ще не мають уніфікованого підходу до опису цифрових об'єктів.

Особливої гостроти в умовах повномасштабної збройної агресії, коли ворог активно застосовує кібератаки проти критичної інфраструктури, набувають бар'єри у сфері кібербезпеки. Нормативно-правова база у сфері кібербезпеки України, хоча й активно розвивається відповідно до Закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та Стратегії кібербезпеки, значною мірою не встигає за стрімким розвитком інформаційних технологій і

трансформацією форм кібератак, що зумовлює прогалини у правовому регулюванні [54]. Це безпосередньо стосується й архівної сфери: цифрові архіви містять унікальні документи, що становлять національну цінність, а їхній захист від несанкціонованого доступу та кібератак є завданням державного рівня.

Разом з тим у більшості ЦДА відсутні власні підрозділи кібербезпеки, спеціалізоване програмне забезпечення захисту даних та плани реагування на кіберінциденти. Перехід до хмарних рішень для зберігання архівних даних – технологічно обґрунтований з погляду надійності та доступності – вимагає вирішення складних питань суверенітету даних, вибору провайдера та відповідності вимогам законодавства про захист інформації. Дослідники відзначають, що відсутність у значної частини міністерств і відомств необхідного кадрового забезпечення у сфері кібербезпеки є системною проблемою [85], і архівна галузь тут не є винятком.

Кадрові бар'єри є одними з найбільш складно вирішуваних, оскільки стосуються не лише наявності фахівців, а й готовності до зміни усталених практик роботи. Архівна справа традиційно спирається на глибоку фахову підготовку у сфері джерелознавства, палеографії, документознавства, і перехід до цифрового середовища вимагає від практиків засвоєння принципово нових компетентностей. Проте система фахової підготовки архівістів в Україні перебуває у процесі адаптації до нових реалій, однак навчальні програми ще не повністю інтегрують цифрові компетентності [14]. Водночас низький рівень оплати праці в архівній галузі призводить до відпливу кваліфікованих кадрів: досвідчені архівісти нерідко переходять у приватний сектор або емігрують, а залучити молодих ІТ-фахівців до архівної роботи на бюджетну ставку практично неможливо. Наслідком є стійкий кадровий дефіцит, що безпосередньо стримує темпи цифровізації.

Організаційно-управлінські бар'єри проявляються у кількох вимірах. Перший – це проблема інституційної інерції: традиційні архівні установи мають усталені організаційні культури та процедури, що погано поєднуються з

вимогами інноваційних проєктів – гнучкості, швидкого прийняття рішень, готовності до ризику. Другий – відсутність централізованої координації між різними ЦДА та між архівною галуззю і суміжними сферами (е-урядування, реєстри, нотаріат). Це призводить до дублювання зусиль, несумісних технічних рішень і неможливості побудови інтегрованої системи.

Третій вимір – проблема «сірих» доходів і опір частини співробітників цифровізації. Дослідники вказують, що деякі архіви неофіційно блокують вільне копіювання документів користувачами, посиляючись на формальні підстави, тоді як справжньою причиною є небажання втратити додаткові неофіційні заробітки від послуг копіювання та генеалогічних досліджень [62].

Окрему категорію перешкод, специфічних для сучасних українських реалій формують бар'єри воєнного часу. Повномасштабна збройна агресія Росії завдала прямих збитків архівній інфраструктурі: частина архівних установ на тимчасово окупованих або прифронтових територіях була знищена, пошкоджена або позбавлена можливості функціонувати в звичайному режимі. Переміщення персоналу, переривання комунікацій, ракетні удари по енергетичній інфраструктурі – все це безпосередньо позначається на темпах реалізації цифрових проєктів.

Водночас, як зазначають дослідники, умови воєнного стану парадоксально стали каталізатором для ряду цифрових рішень: зокрема, переведення архівістів на дистанційний режим роботи виявило переваги хмарних сховищ та систем електронного документообігу, коли «у разі необхідності доступ до системи можливий із будь-якого місця, де є доступ до інтернету» [50]. Таким чином, загрози воєнного часу одночасно і гальмують, і підштовхують цифровізацію – залежно від того, чи вдається архівним установам ефективно використати цей контекст для обґрунтування нагальності інноваційних змін.

Отже, бар'єри впровадження інноваційних проєктів у ЦДА України мають системний, взаємопов'язаний характер: нормативна недосконалість уповільнює технологічний поступ; недофінансування обмежує кадровий

розвиток; кадровий дефіцит підриває організаційну спроможність; а інституційна інерція консервує застарілі практики попри наявність стратегічних орієнтирів. Подолання цих бар'єрів потребує не точкових заходів, а комплексної системної реформи, що охоплює всі чотири виміри: правовий, фінансовий, технологічний і людський.

3.3. Перспективні кейси для інновацій у Центральних державних архівах України

Попри численні бар'єри, аналіз яких здійснено у попередньому підрозділі, архівна галузь України демонструє помітний інноваційний потенціал, що реалізується через низку конкретних проєктів і практик. Виявлення та систематизація найбільш перспективних кейсів є необхідним кроком для стратегічного планування інноваційного розвитку Центральних державних архівів, оскільки дозволяє оцінити реальні можливості системи та визначити пріоритети подальшої модернізації.

Для аналізу відібрано сім кейсів, що репрезентують принципово різні моделі впровадження інновацій: міжнародне партнерство, інфраструктурні рішення, технологічне оброблення документів, цифрові сервіси для громадян, інтеграцію до європейського простору та захист спадщини в умовах збройного конфлікту. Кожен кейс проаналізовано за єдиною схемою: учасники та контекст; сутність інновації; умови впровадження; результати й обмеження; можливості масштабування.

Застосування єдиної схеми забезпечує порівнянність кейсів між собою та слугує основою для методичних рекомендацій, сформульованих у наступному підрозділі.

Кейс 1. Масштабне міжнародне партнерство з оцифрування: співпраця з FamilySearch International.

Учасниками партнерства виступають центральні та обласні державні архіви України, передусім Центральний державний історичний архів України,

м. Львів (ЦДІАЛ) та Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Контекстом є хронічне недофінансування архівної галузі, що унеможлиблює самостійне придбання сканувального обладнання та утримання операторів оцифрування.

Партнерство з американською некомерційною корпорацією FamilySearch International, оформлене Меморандумом від 2 червня 2020 року, передбачає оцифрування документів Національного архівного фонду генеалогічного характеру. Корпорація надає високопродуктивні сканери та частково фінансує операторів оцифрування, а оцифровані матеріали розміщуються у безкоштовному відкритому доступі на платформі FamilySearch; архів отримує власну цифрову копію [91].

ЦДІАЛ у 2022–2025 рр. оцифрує 41 015 одиниць зберігання (~4 млн аркушів) [57]; ЦДАВО долучився у березні 2022 р.; загальний обсяг програми – понад 91 тис. одиниць зберігання (~14 млн аркушів) [18]. Результат: мільйони аркушів генеалогічних документів у відкритому онлайн-доступі. Обмеження: охоплює лише генеалогічні фонди; залежність від зовнішнього партнера. Модель масштабована на всі ЦДА, що мають генеалогічні фонди.

Модель партнерства є масштабованою: вона вже поширилася на понад тринадцять архівних установ і може бути розширена на всі ЦДА, що мають генеалогічні фонди. Ключовою умовою є наявність готових до оцифрування описів фондів та технічного персоналу.

Кейс 2. Міжархівна платформа єдиного доступу: портал ARCHIUM.

Платформа ARCHIUM – програмний продукт компанії «Архівні інформаційні системи» – вперше впроваджена в одному з обласних архівів України. Контекстом є фрагментованість архівних інформаційних ресурсів: дослідники змушені окремо звертатися до кожної установи, що значно ускладнює комплексний пошук.

ARCHIUM забезпечує єдиний пошуковий простір для цифрових ресурсів кількох архівів одночасно. Пошук є морфологічним і здійснюється за

повними текстами описового апарату – назвами фондів, анотаціями, заголовками справ та документів – у режимі 24/7 [60].

У 2023 році до ARCHIUM долучився Державний архів Полтавської області – другий в Україні. У січні 2024 року відбулася презентація ресурсу ЦДІАЛ на платформі. У березні 2024 року Київська обласна рада затвердила комплексну програму на 2024-2026 роки, що передбачає підключення Державного архіву Київської області з поступовим приєднанням усіх архівних установ Київщини [60]. У 2025 році Державний архів Київської області фактично приєднався до платформи.

Сформовано прецедент системної міжархівної інтеграції; цілодобовий доступ через єдиний інтерфейс. Обмеження: невелика кількість підключених установ; якість пошуку залежить від повноти електронних описів. ARCHIUM слід запровадити як технологічний стандарт для всіх ЦДА з централізованим фінансуванням підключення.

Кейс 3. Застосування штучного інтелекту в архівній роботі: НТР та автоматична транскрипція рукописів.

Технологія автоматизованого розпізнавання рукописного тексту (Handwritten Text Recognition, НТР) застосовується переважно у рамках міжнародних проєктів; в Україні її впровадження перебуває на початковому етапі. Контекстом є наявність у фондах ЦДА мільйонів сторінок рукописного тексту XVI–XIX століть (метричні книги, акти, ревізії, реєстри), ручне опрацювання яких потребує десятиліть, а повнотекстовий пошук без попередньої транскрипції є практично неможливим. В Україні перші практичні кроки зроблено через веб-сервіс tidni.org, який пропонує автоматизоване транскрибування архівних документів зі збереженням застарілих літер кириличного алфавіту (Ѣ, Ѧ, Ѡ) [88].

НТР-моделі на основі штучного інтелекту дозволяють автоматично транскрибувати рукописні тексти, формуючи повнотекстові пошукові бази та автоматизуючи складання архівних описів. Платформа Transkribus є найбільш

поширеним міжнародним інструментом; ridni.org є першим українським аналогом для роботи з кириличними рукописами.

Міжнародний досвід підтверджує реалістичність масштабного застосування НТР: дослідники Віденського та Вальядолідського університетів транскрибували за допомогою Transkribus 1 300 анонімних рукописів, що дозволило виявити раніше невідому п'єсу Лопе де Веги [100]. В Україні сервіс ridni.org функціонує як пілотний проєкт для роботи з дореволюційними документами [88].

Результати в Україні: функціонує пілотний веб-сервіс ridni.org з підтримкою кириличних застарілих літер; існує доведена міжнародна практика ефективного застосування НТР. Обмеження: відсутність навчених моделей для специфіки українського канцелярського рукопису різних епох; потреба у значному масиві анотованих даних для навчання моделей; нерівномірна якість розпізнавання залежно від стану документів; відсутність інституційної підтримки на рівні ЦДА.

Перспективним завданням для ЦДА є розробка галузевих НТР-моделей у партнерстві з університетами та ІТ-компаніями та їх системне впровадження у процеси оцифрування. Пілотним майданчиком може стати будь-який ЦДА з великим масивом оцифрованих рукописних фондів.

Кейс 4. Цифрові сервіси для громадян: онлайн-видача архівних довідок та інтеграція з «Дією».

Ініціатором визначено Укрдержархів. Контекстом є неможливість для евакуйованих громадян, жителів тимчасово окупованих територій та закордонної діаспори отримати архівні довідки у традиційний спосіб – шляхом особистого відвідування або поштового запиту. Укрдержархів визначив цифровізацію архівних послуг стратегічним пріоритетом [1].

Концепція передбачає «єдине вікно» доступу до архівних послуг через застосунок «Дія»: запит – ідентифікація особи – автоматичний пошук – видача довідки з QR-кодом. Пілотним напрямом визначено видачу довідок про

народження для відновлення документів, втрачених унаслідок евакуації або бойових дій.

Станом на 2025 рік реалізація перебуває на стадії стратегічного планування: Укрдержархів задекларував відповідний пріоритет [1], однак масштабного пілотного впровадження ще не розпочато. Необхідними передумовами є: повне оцифрування відповідних фондів, формування баз даних із можливістю автоматичного пошуку, ухвалення змін до законодавства про архівну справу та технічна інтеграція з платформою «Дія».

Результати: задекларований стратегічний пріоритет, визначено концептуальну модель сервісу. Обмеження: відсутність реалізованого пілоту; правові прогалини у законодавстві про архівні послуги в цифровому форматі; нерівномірний ступінь оцифрування фондів у різних архівах; необхідність забезпечення захисту персональних даних. Після успішного пілоту сервіс може бути поширений на всі типи архівних довідок та всі ЦДА.

Кейс 5. Інтеграція до Архівного порталу Європи та розвиток міжнародної присутності.

Ініціатором виступає Укрдержархів. Контекстом є прагнення до інтеграції українських архівів у загальноєвропейський інформаційний простір, а також необхідність підвищення міжнародної видимості документальної спадщини України в умовах збройного конфлікту.

Розміщення Реєстру унікальних документів Національного архівного фонду України на Архівному порталі Європи (Archives Portal Europe) – загальноєвропейській агрегаційній платформі архівних ресурсів – забезпечує доступ до українських описів для міжнародних дослідників.

Захід реалізовано у 2025 році в рамках Міжнародного тижня архівів під гаслом «Архіви доступні – Архіви для всіх» [98]. Голова Укрдержархіву А. Хромов охарактеризував цей крок як вихід на «інший рівень міжнародної присутності» [98].

Результати: Реєстр унікальних документів НАФ розміщено на Архівному порталі Європи; підвищено міжнародну видимість українських архівних

ресурсів. Обмеження: наразі представлено лише реєстровий опис, а не повноцінні цифрові колекції; анотації подано переважно українською мовою, що обмежує доступність для іноземних дослідників; відсутність інтеграції з платформою Europeana, яка об'єднує понад 50 мільйонів оцифрованих об'єктів культурної спадщини. Перспективою є наповнення порталу повноцінними цифровими колекціями – оцифрованими фондами з відкритим доступом, анотованими англійською та іншими мовами ЄС.

Кейс 6. Документування воєнних злочинів та захист документальної спадщини в умовах збройного конфлікту.

Учасниками є низка ЦДА та обласних архівів, зокрема Державний архів Кіровоградської області. Контекстом є повномасштабна збройна агресія Росії, що поставила перед архівами принципово нове завдання: формування доказової бази для майбутніх судових і трибунальних процесів та екстрене збереження спадщини зруйнованих і окупованих громад.

Відбувається поєднання двох напрямів: формування архівних колекцій, присвячених подіям після 24 лютого 2022 р. (фото, відео, свідчення), та екстрений захист і оцифрування фондів з окупованих і прифронтових територій. Держархів Кіровоградської обл. прийняв фонди з кількох постраждалих регіонів [18]; Центр цифровізації музеїв розгорнув мобільні центри оцифрування у Львові та Києві [97].

Результати: сформовано первинні колекції воєнної документації; врятовано частину фондів з небезпечних регіонів; відпрацьовано модель мобільних центрів оцифрування. Обмеження: відсутність єдиних стандартів формування доказових архівних колекцій; складність забезпечення юридичної доказової сили цифрових матеріалів; нестача захищеного серверного простору для зберігання; безпекові ризики для персоналу у прифронтових зонах.

Формування мобільних архівних груп зі спеціалізованим обладнанням для екстреного оцифрування в зонах ризику є перспективним організаційним рішенням, що може бути стандартизоване на рівні Укрдержархіву та поширене

на всі ЦДА як елемент системи захисту документальної спадщини у надзвичайних ситуаціях.

Кейс 7. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України (ЦДАЕА): комплексна інноваційна модель для аудіовізуальної спадщини.

ЦДАЕА посідає особливе місце серед ЦДА України як установа, чий профіль безпосередньо пов'язаний із цифровим середовищем і зберіганням принципово нових типів документів. Архів утворено у червні 2022 року шляхом злиття Центрального державного кіно-фото-фоно-архіву України ім. Г. С. Пшеничного та Центрального державного електронного архіву України відповідно до постанови КМУ № 732 від 28 червня 2022 року «Про оптимізацію системи центральних державних архівів» [78]. ЦДАЕА є найбільшим в Україні за обсягом і цінністю аудіовізуальних документів: у його фондах зберігається понад 400 тисяч фотодокументів, тисячі одиниць кіно-, відео- та фоно-матеріалів [37], що становлять унікальну документальну пам'ять про події ХХ–ХХІ століть.

Архів реалізує комплексну інноваційну модель, що охоплює три взаємопов'язані напрями. Перший – системне оцифрування аудіовізуальних фондів: кінодокументи, фотографії та аудіозаписи переводяться у цифровий формат, що не лише забезпечує їх фізичне збереження, а й уможливорює дистанційний доступ дослідників до матеріалів, фізичне відвідання сховища для яких раніше було обов'язковим [66]. Другий напрям – хмарне резервне копіювання цифрових фондів, запроваджене у грудні 2023 року: ЦДАЕА став першим серед ЦДА, хто системно впровадив цю практику [83]. Третій напрям – розвиток онлайн-ресурсів та публічного доступу: архів реалізує постійно поповнюваний онлайн-проект «З фотолітопису України» [63], що забезпечує безкоштовний доступ широкої аудиторії до унікальних ретросвітлин. Такий підхід відповідає ключовій тенденції сучасного архівознавства – переходу від концепції «архів як сховище» до концепції «архів як публічний ресурс».

У грудні 2023 року ЦДАЕА запровадив хмарне резервування та опублікував методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища [26] – що свідчить не лише про власну практику, а й про готовність транслювати напрацьований досвід на інші архівні установи. Найбільш резонансним міжнародним здобутком стала участь архіву у формуванні номінації «Документальна спадщина «Бабин Яр»», яку 7 вересня 2023 року було внесено до Міжнародного реєстру програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» [21]. Уся ця діяльність здійснюється в умовах активної збройної агресії, що підтверджує: цифрова трансформація є нагальною відповіддю на виклики воєнної доби, а не лише стратегічним завданням мирного часу.

Результати: систематично оцифровуються технологічно вразливі аудіовізуальні фонди; ЦДАЕА першим серед ЦДА впровадив хмарне резервування та поширив цей досвід через методичні рекомендації; колекція «З фотолітопису України» забезпечує публічний онлайн-доступ до унікальних матеріалів; внесення номінації «Бабин Яр» до реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу» надало відповідним матеріалам статусу документальної спадщини людства і міжнародного захисту. Обмеження: значна частина кіно- та фотодокументів зберігається в архіві, однак права на їх публічне відтворення належать режисерам, операторам або їхнім правонаступникам.

Комплексний досвід ЦДАЕА є безцінним орієнтиром для інших ЦДА – особливо в частині хмарного резервування, формування онлайн-колекцій та роботи з міжнародними програмами збереження документальної спадщини. Модель хмарного резервування, підкріплена вже розробленими методичними рекомендаціями, може бути безпосередньо адаптована будь-яким ЦДА незалежно від профілю фондів.

Узагальнюючи розглянуті кейси, можна констатувати, що перспективна інноваційна модель ЦДА України вибудовується на перетині кількох принципів: відкритості (безкоштовний публічний доступ до оцифрованих фондів), інтероперабельності (єдині платформи і стандарти для всіх архівів),

технологічності (ШІ, НТТ, хмарні рішення), партнерства (міжнародна співпраця з FamilySearch, EU, Europeana) та захисності (мобільне оцифрування, резервні копії, документування воєнних злочинів). Жоден із цих принципів не реалізується у відриві від інших: лише їх системне поєднання здатне забезпечити стале інноваційне середовище в архівній галузі.

Слід особливо наголосити, що більшість описаних кейсів вже є реальністю – хоча і не охоплюють усіх ЦДА. Завданням найближчого майбутнього є не пошук принципово нових рішень, а системне масштабування апробованих практик на всю архівну мережу України, закріплення їх нормативно та забезпечення сталим фінансуванням. Успішне вирішення цього завдання перетворить ЦДА з установ переважно паперового зберігання на відкриті цифрові ресурсні центри, що повноцінно функціонують у системі публічних е-послуг та є органічною частиною єдиного європейського культурного і інформаційного простору.

На підставі проведеного аналізу сформульовано комплекс методичних рекомендацій, адресованих Укрдержархіву як центральному органу, що визначає державну архівну політику. Рекомендації охоплюють три виміри: нормативно-правовий, організаційно-управлінський та технологічний.

У нормативно-правовій сфері рекомендується:

прискорити розроблення Концепції розвитку архівної справи до 2030 року із окремим розділом цифрової трансформації та вимірюваними індикаторами;

— ініціювати внесення змін до Закону України «Про НАФ та архівні установи» для врегулювання статусу born-digital документів і усунення правової невизначеності щодо масштабування «е-Архіву»;

— затвердити галузевий стандарт довгострокового зберігання, сумісний з ISO 14721 (OAIS) та ISO 16363.

В організаційно-управлінській сфері рекомендується:

— створити Координаційну раду з цифрової трансформації архівної галузі (Укрдержархів, Мінцифра, Мін'юст, ЦДА, незалежні експерти) із щоквартальною звітністю;

— запровадити систему грантового фінансування інноваційних ініціатив ЦДА за конкурсним принципом (критерії: масштабованість, відтворюваність, вимірювані КРІ);

— забезпечити регулярне підвищення кваліфікації архівістів у сфері цифрових технологій та управління проектами.

У технологічній сфері рекомендується:

— масштабувати «е-Архів» на всі ЦОВВ до 2026 р. та на інші організації до 2028 р.;

— розробити єдину архітектуру даних на основі відкритих стандартів (Dublin Core, EAD, METS/MODS) для семантичної сумісності з Єдиним цифровим ринком ЄС;

— впровадити програму географічно розподіленого резервного копіювання (≥ 3 локації, у т. ч. щонайменше одна за межами України).

Для практичного впровадження пропонується п'ятиетапна модель: діагностика (1–2 міс.) – оцінювання цифрової зрілості установи та формування технічного завдання; планування (2–3 міс.) – визначення КРІ, управління ризиками, формування команди; пілотування (3–6 міс.) – тестування на обмеженому масиві, коригування підходів; масштабування (6–18 міс.) – поширення на всю установу з моніторингом якості; інституціоналізація (постійно) – включення до стандартних процесів, поширення методичного досвіду на інші архівні установи через публікації та семінари. Реалізація запропонованих заходів потребує координації між Укрдержархівом, Мінцифрою та Мін'юстом і забезпечить відповідність ЦДА України стандартам ЄС у сфері цифрової архівної інфраструктури.

Висновки до III розділу

У третьому розділі здійснено комплексний аналіз інноваційних проєктів Центральних державних архівів України у трьох взаємопов'язаних вимірах: на прикладі ключової ініціативи цифрової модернізації – проєкту «е-Архів», через призму системних бар'єрів, що стримують інноваційний розвиток галузі, та на основі виявлених перспективних кейсів, що окреслюють напрямки подальшого поступу.

Проєкт «е-Архів», реалізований у 2023 році за участі Міністерства юстиції України, Державної архівної служби України та Міністерства цифрової трансформації за підтримки ЄС, став переломним моментом у розвитку архівної справи України. Він уперше створив правову та технічну основу для приймання, зберігання й забезпечення доступу до документів Національного архівного фонду в їх автентичній електронній формі – без виготовлення паперових копій. Скасування застарілої вимоги про обов'язкову паперову матеріалізацію електронних документів знімає щорічне навантаження у сотні тисяч аркушів лише від одного міністерства та формує прецедент для системної дерегуляції у сфері документообігу. В умовах повномасштабної збройної агресії проєкт набуває додаткової захисної функції: цифрові документи, захищені у хмарних сховищах, стійкі до фізичного знищення архівної інфраструктури, яке ворог здійснює на окупованих територіях цілеспрямовано.

Аналіз бар'єрів впровадження інновацій засвідчив, що перешкоди мають системний, взаємно підсилювальний характер і не можуть бути подолані точковими заходами. Виявлено шість груп бар'єрів: нормативно-правові (відсутність уніфікованих стандартів зберігання електронних документів, повільна гармонізація з нормами ЄС); фінансові (залишковий принцип бюджетування, залежність від міжнародної донорської підтримки); технологічні (зношеність матеріально-технічної бази, фрагментованість і несумісність програмних систем між архівами); кібербезпекові (відсутність спеціалізованих підрозділів захисту, прогалини у законодавстві); кадрові (дефіцит цифрових компетентностей, вплив фахівців унаслідок низького

рівня оплати праці); організаційно-управлінські (інституційна інерція, відсутність міжархівної координації, опір цифровізації з боку частини персоналу). Окремою категорією виділено бар'єри воєнного часу, які водночас і гальмують, і – парадоксально – каталізують окремі цифрові рішення.

Дослідження перспективних кейсів інноваційного розвитку ЦДА дозволило виявити сім напрямів, що вже демонструють реальну ефективність і мають потенціал для масштабування. Партнерство з FamilySearch International забезпечило оцифрування мільйонів аркушів генеалогічних документів у безкоштовному відкритому доступі. Платформа ARCHIUM формує єдиний міжархівний пошуковий простір, поступово охоплюючи дедалі більше установ. Технології автоматизованого розпізнавання рукописного тексту (НТР) відкривають перспективу повнотекстового пошуку в масивах рукописних фондів, які нині є практично недоступними для автоматизованого опрацювання. Цифрові сервіси для громадян – зокрема, онлайн-видача архівних довідок через застосунок «Дія» – здатні кардинально змінити роль архіву у системі публічних послуг. Інтеграція до Архівного порталу Європи та перспектива підключення до Europeana виводять українську документальну спадщину на рівень міжнародної видимості. Мобільне оцифрування та документування воєнних злочинів формують новий гуманітарний вимір архівної місії.

Особливе місце серед досліджених кейсів посідає Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України (ЦДАЕА) – установа, що поєднує специфіку аудіовізуальних фондів з передовими практиками цифрового зберігання. Комплексна модель ЦДАЕА – хмарне резервування, відкритий онлайн-доступ, міжнародна співпраця у сфері збереження документальної спадщини – є еталонним орієнтиром для розвитку інноваційної діяльності інших ЦДА.

Узагальнення результатів третього розділу дозволяє сформулювати ключовий висновок: інноваційний розвиток ЦДА України відбувається нерівномірно, однак має виразний системний характер і спирається на

апробовані практики, придатні для масштабування. Головним стратегічним завданням найближчого майбутнього є не пошук принципово нових рішень, а цілеспрямоване поширення існуючих успішних моделей – e-Архіву, ARCHIUM, хмарного резервування, НТР, партнерства з FamilySearch – на всю мережу центральних та регіональних архівних установ. Для цього необхідне одночасне усунення виявлених бар'єрів: оновлення нормативно-правової бази, збільшення та стабілізація фінансування, розбудова системи фахової підготовки архівістів цифрової доби, забезпечення технологічної сумісності між архівами. Лише комплексний підхід, що поєднує технологічну модернізацію з правовою реформою та кадровим розвитком, здатний перетворити ЦДА України з установ переважно паперового зберігання на відкриті цифрові ресурсні центри – повноправних учасників єдиного європейського культурного та інформаційного простору.

ВИСНОВКИ

Дана робота присвячена дослідженню інноваційних проєктів Центральних державних архівів України в умовах цифрової трансформації та повномасштабного збройного конфлікту. Відповідно до визначених завдань отримано такі результати.

Дослідження теоретичних засад інновацій в архівній справі та особливостей функціонування Центральних державних архівів України показало, що інновації в архівознавстві є комплексом взаємопов'язаних змін технологічного, організаційного та методичного характеру, спрямованих на модернізацію процесів зберігання, описування, використання та популяризації документальної спадщини. Встановлено, що Центральні державні архіви України є ключовими інституціями у формуванні державної архівної політики, а їхня діяльність зосереджена на забезпеченні збереження, обліку і відкритого доступу до Національного архівного фонду. Теоретична база вітчизняних досліджень забезпечує міцне підґрунтя для аналізу інноваційних процесів та розробки практичних рекомендацій.

Аналіз світових тенденцій інноваційних проєктів в архівній справі та досвіду їх впровадження у провідних архівних установах підтвердив, що цифровізація є глобальним трендом, який кардинально змінює характер архівної діяльності. Досвід Національного архіву Великої Британії, NARA США, а також архівних установ Німеччини, Нідерландів і Скандинавії засвідчує: успішна цифрова трансформація потребує системного підходу, стабільного фінансування, активного міжнародного партнерства та впровадження технологій штучного інтелекту й машинного навчання. На тлі цього досвіду Україна виявила вражаючі результати: завдяки партнерству з FamilySearch International за 2024–2025 роки оцифровано понад 86 мільйонів документів, що вивело країну до числа світових лідерів за темпами цифровізації архівів. Водночас виявлено напрями, що потребують розвитку:

застосування ШІ для описування документів, краудсорсинг, впровадження моделі OAIS та технологій Linked Open Data.

Характеристика напрямів інноваційних проєктів Державної архівної служби України засвідчила, що попри обмеження воєнного часу галузь реалізує масштабні цифрові ініціативи. Ключовими векторами інноваційної діяльності Укрдержархіву визначено: розвиток електронного архівування, розбудову міжархівних пошукових платформ, формування відкритих цифрових колекцій та інтеграцію до міжнародного архівного простору. Ці напрями реалізуються як через власні програмні документи, так і в рамках міжнародних партнерств і донорських проєктів.

Дослідження проєкту «е-Архів» як ключової інновації цифрової модернізації підтвердило його переломне значення для архівної системи України. Проєкт, реалізований у 2023 році за участі Міністерства юстиції, Державної архівної служби та Міністерства цифрової трансформації за підтримки ЄС, уперше створив правову та технічну основу для приймання, зберігання й забезпечення доступу до документів Національного архівного фонду в автентичній електронній формі – без обов'язкового виготовлення паперових копій. В умовах повномасштабної збройної агресії проєкт набуває додаткової захисної функції: цифрові документи у хмарних сховищах є стійкими до фізичного знищення архівної інфраструктури на окупованих територіях.

Виявлення бар'єрів впровадження інноваційних проєктів дало змогу систематизувати перешкоди у шість груп: нормативно-правові (відсутність уніфікованих стандартів, повільна гармонізація з нормами ЄС); фінансові (залишковий принцип бюджетування, залежність від міжнародної донорської підтримки); технологічні (зношеність матеріально-технічної бази, несумісність програмних систем); кібербезпекові (відсутність спеціалізованих підрозділів захисту); кадрові (дефіцит цифрових компетентностей, вплив фахівців унаслідок низького рівня оплати праці); організаційно-управлінські (інституційна інерція, відсутність міжархівної координації). Окремо

виокремлено бар'єри воєнного часу, які водночас і гальмують окремі процеси, і парадоксально прискорюють цифрові рішення. Системний, взаємно підсилювальний характер цих перешкод вимагає комплексного, а не точкового підходу до їх подолання.

Визначення перспективних кейсів для розвитку інноваційної діяльності центральних державних архівів дозволило виявити сім напрямів із доведеною ефективністю та потенціалом для масштабування: партнерство з FamilySearch International, платформа ARCHIUM як єдиний міжархівний пошуковий простір, технологія автоматизованого розпізнавання рукописного тексту (НТР), цифрові сервіси для громадян через застосунок «Дія», інтеграція до Архівного порталу Європи та Europeana, мобільне оцифрування й документування воєнних злочинів. Еталонним прикладом комплексної інноваційної моделі визначено Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України (ЦДАЕА), що поєднує хмарне резервування, відкритий онлайн-доступ і широку міжнародну співпрацю.П

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що інноваційний розвиток Центральних державних архівів України відбувається нерівномірно, але характеризується виразною системністю та спирається на апробовані практики, придатні для масштабування. Стратегічним завданням найближчої перспективи є цілеспрямоване поширення успішних моделей – «е-Архіву», ARCHIUM, хмарного резервування, НТР-технологій, партнерства з FamilySearch – на всю мережу центральних і регіональних архівних установ. Досягнення цієї мети потребує одночасного усунення виявлених бар'єрів: оновлення нормативно-правової бази та її гармонізації з вимогами ЄС, збільшення і стабілізації бюджетного фінансування, розбудови системи підготовки архівістів цифрової доби та забезпечення технологічної сумісності між установами. Лише такий комплексний підхід здатний перетворити Центральні державні архіви з установ переважно паперового зберігання на відкриті цифрові ресурсні центри – повноправних учасників єдиного європейського культурного та інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіви без бар'єрів: як Україна відкриває минуле через цифрові інструменти. *UACRISIS.ORG*. 20 травня 2025 р. URL: <https://uacrisis.org/uk/arhivy-bez-baryeriv>
2. Баранова Т. О. Цифрова трансформація архівної справи: виклики та перспективи. *Архіви України*. 2022. № 1. С. 45--62.
3. Бездрабко В. В. Комунікаційна парадигма архівної справи в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 2021. Вип. 148. С. 12а-18.
4. Бездрабко В. В. Управління документацією в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2015. 212 с.
5. Боряк Г. В. Десять років інформатизації архівної справи в Україні: проблеми, здобутки, перспективи. *Архіви України*. URL: <https://old.archives.gov.ua/Publicat/Researches/Doslidz-Boryak.php>
6. Боряк Г. В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна україніка». Київ: Академперіодика, 2009. 464 с.
7. Боряк Г. В. Цифрова історія: дослідження, освіта та популяризація історії в цифрову епоху. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2019. № 36-37. С. 9--26.
8. Боряк Г. Український національний архівний фонд: формування, структура, сучасний стан. Київ : НАН України, 2019. 256 с.
9. Бут Ю. Від інфраструктури до інновацій: проблеми та виклики, з якими стикається впровадження цифрових трансформацій у сфері публічного управління в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2025. № 14. С. 17–26. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-14-17-26> .
10. Бутич І., Матяш І. *Архіви України: Довідник*. Київ : КМ Academia, 2005. 487 с.
11. В Україні запрацюють справжні електронні архіви : офіц. повідомл. Кабінету Міністрів України. 09 серпня 2023 р. URL: <https://ww.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zapratsiuiut-elektronni-arkhivy-vidbulasia-prezentatsiia-pilotnoho-proektu>
12. Відомості про діяльність державних архівних установ України. *Офіційний вебсайт Державної архівної служби України*. URL: <https://archives.gov.ua>
13. Войцехівська Н. К. Проблеми цифровізації архівної справи в Україні *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 78-85.
14. Впровадження електронного документообігу: проблеми та перспективи. *Український інформаційний простір*. 2025. № 2(16). [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(16\).2025.345631](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(16).2025.345631)

15. Голова Укрдержархіву: Думаю, що в 2025 р. Україна очолить світовий рейтинг зі швидкості оцифрування архівів. *Інтерфакс-Україна*. 2025. 17 березня. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1056210.html>
16. Державна архівна служба вперше розробила програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на середньостроковий період. *Міністерство юстиції України*. 2022. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/derjavna-arhivna-slujba-vpershe-rozrobila-programu-otsifruvannya-arhivnih-informatsiynih-resursiv-na-serednostrokoviy-period>
17. Державний архів Київської області долучився до міжархівного пошукового порталу «Архіум». *UACRISIS.ORG*. 22 травня 2025 р. URL: <https://uacrisis.org/uk/derzharhiv-arhium>
18. Державний архів Кіровоградської області у п'ятіріччя лідерів по оцифруванню документів. Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/2023/01/31/>
19. Державний архів України. *Державна архівна служба України*. 2023. URL: <https://archives.gov.ua>
20. Дідух Л. В. Інформаційний потенціал архівних установ України: стан та перспективи розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 3. С. 67--74.
21. Документальну спадщину «Бабин Яр» включили до Міжнародного реєстру Програми «Пам'ять світу» ЮНЕСКО : офіц. повідомл. Державної архівної служби України. 08 вересня 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dokumentalnu-spadshchynu-babyn-iar-vkliuchyly-do-mizhnarodnoho-reiestru-prohramy-pamiat-svitu-iunesko>
22. Дубровіна Л. А., Ковтанюк Ю. С. Сучасні тенденції розвитку архівної справи в умовах цифрового суспільства. *Архіви України*. 2021. № 2. С. 24-39.
23. Дубровіна Л. Г. Архівні установи України та їх роль у збереженні національної пам'яті. К. : Наукова думка, 2020. 214 с.
24. Електронний архів. *Державна архівна служба України*. URL: https://old.archives.gov.ua/Electronic/E_A.php
25. Електронні архіви в Україні: як держава планує зберігати електронні документи. *Vchasno.ua*. URL: <https://vchasno.ua/elektronni-arhivy-ukrainy/>
26. Євсєєв К. В., Беденко В. В. Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища. Держ. архівна служба України, ЦДАЕА. Київ, 2023. 15 с. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/12/metodychni_rekomendaciyi_shhodo_zavantazhennya_v_hs.pdf
27. Ємельянова Т. О. Технологічні інновації в архівній справі: досвід та перспективи. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. 2021. Вип. 23. С. 34--49.

28. Загорецька О. М. Системний підхід до управління інноваційною діяльністю архівних установ. Студії з архівної справи та документознавства. 2022. Т. 30. С. 78-92.
29. Загорецька О. Цифровізація архівної справи України в умовах сучасних викликів. *Архіви України*. 2023. № 1. С. 68-78.
30. Загоруйко Д. С. Роль сучасних цифрових технологій у процесах зберігання та доступу до архівних документів. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2025. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/52669/1/D_Zahoruiko_FUFKM_2025.pdf
31. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
32. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
33. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 № 3814-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. Ст. 86.
34. Замість тонн паперу та довгих пошуків: в Україні запрацюють електронні архіви : офіц. повідомл. Міністерства цифрової трансформації України. 09 серпня 2023 р. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/zamist-tonn-paperu-ta-dovgikh-poshukiv-v-ukraini-zapratsyuyut-elektronni-arkhivi> .
35. Звіт Державної архівної служби України за 2022 рік. *Офіційний вебсайт Державної архівної служби України*. URL: <https://archives.gov.ua>
36. Зворський С. Л. Правове забезпечення діяльності архівних установ в умовах цифровізації. *Науково-практичний журнал «Право і суспільство»*. 2021. № 4. С. 115--123.
37. Зрима і звукова історія України: унікальна спадщина у Центральному державному аудіовізуальному та електронному архіві. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/80407/>.
38. Інформаційні матеріали Міжнародної ради архівів (International Council on Archives). URL: <https://www.ica.org>
39. Калакура Я. С., Мельник О. В. Архівознавство: підручник. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. 450 с.
40. Калакура Я. Українська архівна наука у викликах війни та цифровізації інформаційних ресурсів архівів. *Архіви України*. 2022. № 1. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/173>
41. Киридон А. М. Методологічні засади дослідження ефективності архівної діяльності. *Архіви України*. 2020. № 2. С. 23--38.
42. Кладітін М. В. Цифрові технології в архівації та збереженні аудіовізуальних документів в Україні. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2025. С. 100–104. URL: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/17620>

43. Кладітін М. В., Євсєєв К. В., Беденко В. В. Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища. Київ: ЦДАЕА, 2023. 15 с. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/12/metodychni_rekomendacziyi_shhodo_zavantazhennya_v_hs.pdf
44. Ковальська Л. А. Інноваційне проектування в інформаційній, бібліотечній та архівній справі. Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень. 2024. URL: <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/16701>
45. Ковтанюк О. В. Фінансове забезпечення інноваційних проєктів державних архівів. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2022. № 1-2. С. 56--65.
46. Ковтанюк Ю. С. Електронні архіви: теорія і практика. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. 2019. Вип. 21. С. 89--106.
47. Ковтанюк Ю. С., Матяш І. Б. Архівна справа: термінологічний словник. Київ, 2002. 383 с.
48. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р.
49. Костюченко І.В. Проєкт «е-Архів» як інновація процесу цифровізації архівної системи України. *Молодий дослідник : зб. наук. пр. здобувачів і молодих учених*. 2025. № 7. С. [249--254]. URL: <https://mold.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/7>
50. Кравець Р. Б., Бойко П., Марковець О. Електронні архіви: сучасний стан та перспективи розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 14--21.
51. Кулешов С. Г. Інноваційні технології в архівній справі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 45--52.
52. Кулешов С. Г. Управлінські інновації в діяльності державних архівів України. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 67--81.
53. Лосієвський І. Я., Іванова Л. І. Довідково-пошуковий апарат архівів: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2016. 168 с.
54. Мазепа С. Кібербезпека в Україні: сучасні виклики та шляхи вдосконалення законодавчого регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2(42). URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/download/2110/2131/4180>
55. Майже 53 млн цифрових копій документів створено в системі держархівів України в 2025 р.; голова Укрдержархіву. *Інтерфакс-Україна*. 2026. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1135667.html>
56. Маковська Н. В. Автентичність електронних документів: проблеми збереження в архівах. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 1. С. 83--91.

57. Масштабне оцифрування документів стартувало у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів : офіц. повідомл. Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/masshtabne-otsyfruvannia-dokumentiv-startovalo-u-tsentralnomu-derzhavnomu-istorychnomu-arkhivi-ukrainy-m-lviv>
58. Матяш І. Б. Архівознавство: підручник. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 516 с.
59. Матяш І. Б., Крижановська О. О. Основи археографії: навчальний посібник. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 184 с.
60. Міжархівний пошуковий портал ARCHIUM. URL: <https://searcharchives.net.ua/>
61. Мінюст/Укрдержархів: Реформа системи управління архівами і рекордні темпи оцифрування. *Інтерфакс-Україна*. 2025. 17 березня. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/1056262.html>
62. Національний архівний фонд України. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
63. Онлайн-проект «З фотолітопису України». Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/>
64. Основні правила роботи державних архівів України. Київ: Держкомархів України, 2004. 228 с.
65. Офіційний вебсайт Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. URL: <https://tsdavo.gov.ua>
66. Оцифрування документів. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/oczyfruvannya-dokumentiv/>
67. Палієнко М. Г. Організація діяльності архівних установ України: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2018. 256 с.
68. Папакін Г. В. Кадрове забезпечення цифрової трансформації архівної галузі України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2022. № 39. С. 142--156.
69. Перелік типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, організацій і підприємств, із зазначенням строків зберігання документів: затв. наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5.
70. Положення про Державну архівну службу України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 1056. Київ, 2015.
71. Правила роботи архівних установ України: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.04.2013 № 656/5. Київ, 2013.
72. Привалова В. Захист документальної спадщини в умовах воєнного стану: досвід і перспективи. *Вісник архівознавства*. 2022. № 2. С. 49–57.
73. Приходько Л. Ф. Доступ до архівних документів в Україні: правові аспекти. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 45–62.

74. Приходько Л. Ф. Інноваційний цикл в архівних установах: етапи та особливості реалізації. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2020. Т. 28. С. 34--48.
75. Пріоритети Державної архівної служби України // Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/пріоритети-державної-архівної-служб/>
76. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. URL: <https://journals.urau.ua/bdi/article/view/249322>
77. Про затвердження Програми збереження архівних фондів на 2025–2028 роки : рішення Кельменецької селищної ради. URL: <https://kelmeneckagromada.gov.ua/docs/1857216/>
78. Про оптимізацію системи центральних державних архівів : постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 р. № 732. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text>
79. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2021 році / Державна архівна служба України. Київ, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/zvit2021-arhiv.pdf>
80. Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 № 1349-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-p>
81. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1351-2024-p>
82. Проєкт «е-Архів». В Україні запустять електронні архіви. *MediaSapiens*. 09 серпня 2023 р. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32656/2023-08-09-proiekt-e-arkhiv-v-ukraini-zapustyat-elektronni-arkhivy/> .
83. Резервне копіювання у хмарні сховища. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. 21.12.2023. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/2023/12/21/rezervne-kopiyuvannya-u-hmarni-shovyshha/> .
84. Силлабус навчальної дисципліни «Методологія інноваційного проєктування в інформаційній, бібліотечній та архівній справі» / Ковальська Л. А. Київ: ДУІКТ, [б. р.]. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/p_913_25666710.pdf
85. Стратегія кібербезпеки України (2021–2025 роки) : проєкт. Рада національної безпеки і оборони України. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf
86. Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року : офіц. повідомл. Кабінету Міністрів України. 16 вересня 2020 р. URL:

- <https://www.kmu.gov.ua/news/strategiya-rozvitku-arhivnoyi-spravi-do-2025-roku>
87. Сукало А. Дослідження інноваційних технологій в архівній справі. Сіверянський історичний збірник. 2003. Вип. 11. URL: <http://history.org.ua/JournALL/sid/11/2/3.pdf>
 88. Транскрибування рукописів (III). Ridni.org. URL: <https://ridni.org/archive/en/services/28822-sources>
 89. Тюрменко І. І. Оцінка інноваційного потенціалу архівних установ: методичні підходи. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 92--98.
 90. Україна - світовий лідер за темпами оцифрування архівів. *UACRISIS.ORG*. 2025. 21 лютого. URL: <https://uacrisis.org/uk/reliz-21-02-2025> .
 91. Укрдержархів. Співробітництво державних архівів з корпорацією FamilySearch International (США) розширюється : офіц. повідомл. Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivrobitnictvo-derzhavnih-arhiviv-z-korporaciyeyu-familysearch-international-ssha-rozshiryuyetsya>
 92. Укрдержархів: українські архіви в єдиному європейському просторі : офіц. повідомл. Кабінету Міністрів України. 11 червня 2025 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrderzharkhiv-ukrainski-arkhivy-v-iedynomu-ievropeiskomu-prostori>
 93. Уряд перекроїв бюджет: гроші забирають в електронного нагляду і віддають архівам та чиновникам. *Мінфін*. 30 листопада 2025 р. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/11/30/163367138/>
 94. Хід оцифрування документів Національного архівного фонду України та створення фонду користування. Державний архів Закарпатської області. URL: <https://dazo.gov.ua/hid-otsyfruvannya-dokumentiv-natsionalnogo-arhivnogo-fondu-ukrayiny-ta-stvorenniya-fondu-korystuvannya/.html>
 95. Христова Н. М. Радикальні та еволюційні інновації в архівній справі: порівняльний аналіз. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. 2020. Вип. 22. С. 56-71.
 96. Хромов А. Про оцифрування, збереження й відкритість архівів. *Ukrainer*. 2024. 4 травня. Оновлено: 14 червня 2025. URL: <https://www.ukrainer.net/anatoliy-khromov/>
 97. Центр цифровізації музеїв. URL: <https://www.heritage.in.ua/digitalization>
 98. Цифрова пам'ять Європи: як Україна відкриває свої архіви світові. *UACRISIS.ORG*. 11 червня 2025 р. URL: <https://uacrisis.org/uk/tsyfrova-pamyat-yevropy>
 99. Цифровізація архівної спадщини: нормативно-правове регулювання та практики в умовах воєнного стану. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2024. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/download/333259/322188>

100. Штучний інтелект виявив у Іспанії невідомий твір Лопе де Веги. *Європейська правда*. 01 лютого 2023 р. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/02/1/7155282/>
101. Anderson I. G. Are You Being Served? Historians and the Search for Primary Sources. *Archivaria*. 2004. No. 58. P. 81-129.
102. Archives Portal Europe Foundation. APEX Strategic Plan 2021-2025. The Hague: APEX, 2021. 36 p.
103. Arkivverket. Arkivportalen: Nasjonal; ketjeneste for arkiv. Oslo, 2020. URL: <https://www.arkivportalen.no>
104. Blaser L. Old Weather and the Value of Crowdsourced Citizen Science Data *Crowdsourcing Our Cultural Heritage* / Ed. by M. Ridge. London: Routledge, 2014. P. 115-130.
105. Brown A. Developing a Practical Approach to Digital Preservation. *D-Lib Magazine*. 2003. Vol. 9, No. 11. DOI: [10.1045/november2003-brown](https://doi.org/10.1045/november2003-brown)
106. Brügger N., Schroeder R. The Web as History: Using Web Archives to Understand the Past and the Present. London: UCL Press, 2017. 288 p.
107. Bundesarchiv. BASYS. 2013; Das Archivinformationssystem des Bundesarchivs. Koblenz, 2019. URL: <https://www.bundesarchiv.de/DE/Navigation/Finden/Digitales-Bundesarchiv/digitales-bundesarchiv.html>
108. Center for Research Libraries. Trustworthy Repositories Audit; Certification (TRAC): Criteria and Checklist. Chicago: CRL, 2007. 84 p.
109. Consultative Committee for Space Data Systems. Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS). Recommended Practice CCSDS 650.0-M-2. Washington, DC: CCSDS, 2012. 135 p.
110. Conway P. Preservation in the Age of Google: Digitization, Digital Preservation, and Dilemmas. *The Library Quarterly*. 2010. Vol. 80, No. 1. P. 61-79. DOI: [10.1086/648463](https://doi.org/10.1086/648463)
111. Duff W., Harris V. Stories and Names: Archival Description as Narrating Records and Constructing Meanings. *Archival Science*. 2002. Vol. 2, No. 3-4. P. 263-285. DOI: [10.1007/BF02435625](https://doi.org/10.1007/BF02435625)
112. Dunning A., Ralfs L. Multilingual Access to Digital Archives: The Archives Portal Europe. *LIBER Quarterly*. 2019. Vol. 29, No. 1. P. 1-15. DOI: [10.18352/lq.10270](https://doi.org/10.18352/lq.10270)
113. Ferriero D. S. Innovation at the National Archives. *The American Archivist*. 2020. Vol. 83, No. 1. P. 7-22.
114. Freire N., Isaac A. Technical and Semantic Interoperability in Cultural Heritage: Challenges and Solutions. *Information*. 2021. Vol. 12, No. 3. Article 106. DOI: [10.3390/info12030106](https://doi.org/10.3390/info12030106)
115. Gartner R. Metadata for Digital Libraries: State of the Art and Future Directions // *JLIS.it*. 2016. Vol. 7, No. 2. P. 47-67. DOI: [10.4403/jlis.it-11159](https://doi.org/10.4403/jlis.it-11159)
116. International Council on Archives. Records in Contexts: A Conceptual Model for Archival Description. ICA EGAD, 2021. URL: <https://www.ica.org/en/records-in-contexts-conceptual-model>

117. International Council on Archives. Universal Virtual Reading Room: Strategic Vision 2020-2024. Paris: ICA, 2020. 28 p.
118. Kansallisarkisto. Astia-palvelu: Vuorovaikutteinen arkistopalvelu. Helsinki, 2019. URL: <https://astia.narc.fi>
119. Lemieux V. L. Blockchain and Distributed Ledgers as Trusted Recordkeeping Systems. *Future Technologies for Recordkeeping* / Ed. by C. Brown. London: Facet Publishing, 2018. P. 203-220.
120. Llanes D., Pastor J. A. Records in Contexts: The Road of Archives to Semantic Interoperability. *Program: Electronic Library and Information Systems*. 2017. Vol. 51, No. 4. P. 387-405. DOI: [10.1108/PROG-03-2017-0021](https://doi.org/10.1108/PROG-03-2017-0021)
121. McKemmish S., Gilliland A. Archival and Recordkeeping Research: Past, Present and Future. *Research Methods in Information* / Ed. by K. Williamson, G. Johanson. Amsterdam: Elsevier, 2018. P. 79-112.
122. Nationaal Archief. Toegang tot Nederlands archivaal erfgoed. Den Haag, 2021. URL: <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken>
123. National Archives and Records Administration. NARA Cloud Strategy. Washington, DC: NARA, 2019. 18 p.
124. National Archives of Australia. Digital Continuity 2020 Policy. Canberra: NAA, 2015. 32 p.
125. Rehm C. Digitalisierung im Bundesarchiv: Konzepte und Perspektiven. *Der Archivar*. 2018. Bd. 71, H. 2. S. 130-135.
126. Riksarkivet. e-Diarium: Langtidsbevaring av elektroniske arkiver. Stockholm: Riksarkivet, 2017. 45 s.
127. The National Archives. Digital Strategy 2017-2019. London: The National Archives, 2017. 24 p.
128. The National Archives. Discovery API. Technical Documentation. London, 2020. URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/help/discovery-for-developers-about-the-application-programming-interface-api/>
129. The National Archives. DROID (Digital Record Object Identification). URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/manage-information/preserving-digital-records/droid/>
130. Theimer K. What is the Meaning of Archives 2.0? // *The American Archivist*. 2011. Vol. 74, No. 1. P. 58-68. DOI: [10.17723/aarc.74.1.ng007m54327u2842](https://doi.org/10.17723/aarc.74.1.ng007m54327u2842)
131. Thurston A. Trustworthy Records and Open Data. *The Journal of Community Informatics*. 2012. Vol. 8, No. 2. URL: <http://ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/951>
132. Upward F., Reed B. Managing the Digital Continuum: A Paradigm Shift for Archives. *Records Management Journal*. 2006. Vol. 16, No. 3. P. 126-141. DOI: [10.1108/09565690610713229](https://doi.org/10.1108/09565690610713229)

133. Van Hooland S., Verborgh R. *Linked Data for Libraries, Archives and Museums: How to Clean, Link and Publish Your Metadata*. London: Facet Publishing, 2014. 264 p.
134. Yakel E. Balancing Archival Authority with Encouraging Authentic Voices to Engage with Records. *Currents of Archival Thinking* / Ed. by H. MacNeil, T. Eastwood. 2nd ed. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2017. P. 193-214.
135. Yin R. K. *Case Study Research and Applications*. 6th ed. SAGE, 2018.
136. Zhang Y., Liu B. Artificial Intelligence in Archives: Opportunities and Challenges. *Records Management Journal*. 2021. Vol. 31, No. 2. P. 145-162. DOI: [10.1108/RMJ-09-2020-0035](https://doi.org/10.1108/RMJ-09-2020-0035)

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік центральних державних архівів України та їх спеціалізація

№	Повна назва	Абревіатура	Спеціалізація / Профіль фондів	Примітки
1	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України	ЦДАВО	Документи вищих органів влади та управління як радянського періоду з 1917 року, так і періоду незалежності України	
2	Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки	ЦДАГОУ	Документи політичних партій, громадських організацій, рухів, дисидентського руху та документи зарубіжної україніки	Утворений у 2022р. шляхом злиття ЦДАГО та ЦДАЗУ
3	Центральний державний історичний архів України, м. Київ	ЦДІАК	Документи з XI ст. до 1917 р. (Центральна, Лівобережна, Південна Україна)	
4	Центральний державний історичний архів України, м. Львів	ЦДІАЛ	Документи з XIV ст. до 1939 р. (Галичина, Буковина, Закарпаття)	
5	Центральний державний науково-технічний архів України	ЦДНТА	Науково-технічна документація: проекти, креслення, патенти	
6	Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів	ЦДАЕА	Кіно-, фото-, фоно-, відеодокументи (зокрема колишнього ЦДКФФА ім. Пшеничного) та електронні документи	Правонаступник ЦДЕА України та ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного
7	Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України	ЦДАМЛМ	Особові фонди діячів культури, рукописи, образотворчі матеріали, документи творчих спілок	

Складено автором на основі постанови КМУ від 28 червня 2022 р. № 732 «Про оптимізацію системи центральних державних архівів» та даних Державної архівної служби України (<https://archives.gov.ua>).

Додаток Б

Порівняльна таблиця інноваційних проєктів зарубіжних національних архівів

Країна / Архів	Тип інновації	Технологія / Платформа	Ключовий результат	Джерело фінансування
Велика Британія (The National Archives)	Цифровізація, відкритий доступ	Discovery (портал пошуку), Legislation.gov.uk	Понад 32 млн записів у відкритому доступі онлайн	Державний бюджет, гранти
США (NARA)	ШІ, краудсорсинг	Catalog, History Hub, машинне навчання для OCR	Автоматизоване описування мільйонів документів, залучення волонтерів	Федеральний бюджет
Нідерланди (Nationaal Archief)	Linked Open Data, ШІ	RDF-граф, SPARQL-інтерфейс, HTR (Transkribus)	Семантичний пошук між фондами різних установ	Державний бюджет, EU Horizon
Норвегія (Arkivverket)	Цифровізація, хмарне зберігання	Digitalarkivet, AWS хмара	Безкоштовний онлайн-доступ до переписів, церковних книг, метрик	Державний бюджет
Німеччина (Bundesarchiv)	Інтеграція стандартів, EAD	Invenio, EAD3, ISAD(G)	Єдина система описування, сумісна із загальноєвропейськими порталами	Федеральний бюджет, ЄС
Естонія (Rahvusarhiiv)	Електронне урядування, е-архівування	AIS (архівна інформаційна система), X-Road	Повністю інтегрований електронний документообіг між держорганами та архівом	Держбюджет, EU Cohesion Funds
Польща (NDAP / AP)	Оцифрування, відкритий доступ	Szukaj w Archiwach, Europeana	Централізований пошук у фондах усіх державних архівів країни	Держбюджет, POPC (EU)
Швеція (Riksarkivet)	ШІ, автоматизоване описування	AIDA (AI Document Analysis)	Автоматичне розпізнавання та класифікація документів рукописних фондів	Держбюджет, Vinnova (нац. інновац. агентство)
Франція (Archives nationales)	3D-оцифрування, VR	Salle des inventaires virtuels, 3D-моделювання	Віртуальний доступ до фізично недоступних фондів, освітні програми	Міністерство культури Франції, ЄС
Австралія (NAA)	ШІ, краудсорсинг	RecordSearch, Transcription services	Автоматична ідентифікація облич на архівних фото (з дотриманням норм	Федеральний бюджет

			приватності)	
--	--	--	--------------	--

Складено автором на основі аналізу офіційних сайтів та звітів відповідних архівних установ.

Додаток В

Хронологія реалізації проєкту «е-Архів» (2019–2025 рр.)

Період	Етап / Подія	Зміст / Ключові рішення	Залучені суб'єкти
2019–2020	Підготовчий	Аналіз проблем паперової матеріалізації е-документів; вивчення зарубіжного досвіду; ініціювання нормативних змін. Виявлено: щорічно лише одне міністерство роздруковує сотні тисяч аркушів е-документів для здавання до архіву	Держархівслужба України, Мін'юст
2021	Нормативна підготовка	Розробка концепції е-архівування; підготовка змін до законодавства про НАФ і електронні документи; початок перемовин з ЄС щодо технічної підтримки	Держархівслужба, Мін'юст, Мінцифри, Офіс ЄС в Україні
2022	Адаптація в умовах повномасштабного вторгнення	Після 24 лютого 2022 р. проєкт набуває додаткового обґрунтування: фізичне знищення архівів на окупованих територіях підкреслює критичну важливість цифрового зберігання. Формування вимог до хмарної інфраструктури з урахуванням безпекових ризиків	Держархівслужба, Мінцифри, міжнародні партнери
2023 (I пів.)	Правове оформлення	Прийняття змін до законодавства, що скасовують вимогу обов'язкової паперової матеріалізації електронних документів. Визначення правового статусу е-документів у складі НАФ. Розроблення технічних регламентів приймання, зберігання та забезпечення доступу	Верховна Рада України, Мін'юст, Держархівслужба, Мінцифри
2023 (II пів.)	Запуск проєкту «е-Архів»	Офіційна презентація та запуск системи «е-Архів». Створення технічної та правової основи для приймання, зберігання й забезпечення доступу до е-документів НАФ в автентичній цифровій формі. Інтеграція з хмарними сховищами	Держархівслужба, Мін'юст, Мінцифри, підтримка ЄС
2024	Масштабування та інтеграція	Поширення системи на провідні ЦДА; пілотне підключення міністерств та відомств як постачальників е-документів; інтеграція з реєстрами Мінцифри. Паралельне масштабне оцифрування: понад 86 млн документів у партнерстві з FamilySearch	ЦДА України, міністерства-постачальники, FamilySearch International
2025 – перспектива	Розвиток і євроінтеграція	Повноцінний перехід до безпаперового архівування в усій системі ЦДА; підключення до Архівного порталу Європи та Europeana; впровадження III	Держархівслужба, Мінцифри, партнери ЄС, ICA

		для автоматизованого описування е-документів; розробка стандартів довгострокового цифрового зберігання (OAIS)	
--	--	---	--

Складено автором на основі нормативно-правових актів та публікацій Держархівслужби України та Мінцифри.

Додаток Г

Бар'єри впровадження інноваційних проєктів у ЦДА України та рекомендації щодо їх подолання

Група бар'єрів	Конкретні прояви	Наслідки для інноваційного розвитку	Рекомендації щодо подолання
Нормативно-правові	Відсутність уніфікованих стандартів зберігання електронних документів; повільна гармонізація з нормами ЄС; застаріла вимога паперової матеріалізації е-документів	Правова невизначеність гальмує впровадження е-архівування; несумісність з міжнародними платформами	Прийняти Закон про е-документ з нормами щодо автентичності та довгострокового зберігання; розробити національні профілі стандартів EAD3, ISAD(G), OAIS; гармонізувати законодавство з директивами ЄС у сфері відкритих даних
Фінансові	Залишковий принцип бюджетування галузі; хронічний брак коштів на обладнання та ПЗ; залежність від нерегулярної донорської підтримки	Неможливість реалізувати довгострокові проєкти; зупинка ініціатив після завершення грантів	Закласти окремий бюджетний рядок на цифровізацію архівів; запровадити багаторічне фінансування інноваційних програм; розробити стратегію залучення коштів ЄС (Horizon Europe, Creative Europe, CEF Digital)
Технологічні	Зношеність матеріально-технічної бази; фрагментованість і несумісність ПЗ між архівами; відсутність єдиної технологічної платформи	Дублювання зусиль; унеможливлення міжархівного пошуку; ризики втрати даних	Затвердити єдині технологічні стандарти та API для всіх ЦДА; розширити платформу ARCHIUM як загальнонаціональний пошуковий хаб; перейти на хмарне зберігання з дублюванням даних за кордоном
Кібербезпекові	Відсутність спеціалізованих підрозділів захисту в архівах; прогалини в законодавстві щодо захисту цифрових фондів; зростання кіберзагроз в умовах	Ризик втрати або компрометації унікальних документів; уразливість цифрової інфраструктури	Впровадити стандарт ISO 27001 в архівних установах; створити централізований CERT для архівної галузі; встановити обов'язкове шифрування та резервне копіювання в захищені хмари (зокрема за кордоном)

	війни		
Кадрові	Дефіцит цифрових компетентностей у персоналу; низький рівень оплати праці; вплив фахівців до приватного сектору та за кордон	Неможливість впроваджувати й підтримувати складні цифрові системи; втрата інституційної пам'яті	Запровадити обов'язкову цифрову підготовку для всіх архівістів; розробити нові освітні стандарти зі спеціальності «Архівознавство» з акцентом на ІТ-компетентності; переглянути систему оплати праці з урахуванням цифрових навичок
Організаційно-управлінські	Інституційна інерція; відсутність міжархівної координації; опір цифровізації з боку частини персоналу; відсутність стратегічного планування на рівні установ	Розрізненість зусиль; відсутність синергії між проектами; неефективне використання ресурсів	Розробити єдину Стратегію цифрового розвитку архівної галузі на 2025–2030 рр.; запровадити регулярні міжархівні координаційні ради; впровадити систему моніторингу та оцінки інноваційних проектів за KPI
Воєнного часу	Руйнування архівної інфраструктури на окупованих територіях; переміщення персоналу; скорочення бюджетів	Безпосередня загроза знищення унікальних фондів; переривання реалізації проектів	Пріоритизувати евакуаційне оцифрування документів із зон ризику; залучити міжнародні організації (UNESCO, ICA) до програм екстреного збереження; використовувати воєнний контекст як аргумент для міжнародного фінансування

Складено автором за результатами аналізу матеріалів Держархівслужби України та наукових публікацій.